

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Elevinflytande – en fråga för alla

En studie av gymnasieelever och rektorers syn på elevinflytande

Carl Gurnell
Sofia Göransson

LAU350

Handledare: Folke Johansson och Mikael
Gilljam

Rapportnummer: VT07-2490-03

Förord

Detta examensarbete är en gemensam produkt. Det innebär att vi som uppsatsens författare tillsammans har läst litteratur, genomfört enkätundersökningen, analyserat densamma och sammanställt den slutliga rapporten. I vissa fall har vi fördelat arbetsuppgifterna mellan varandra, men i slutändan har det mesta arbetet skett tillsammans.

Under den här rubriken vill vi även passa på att tacka några personer som betytt mycket under arbetets gång. Först och främst tackar vi de elever och rektorer som har tagit sig tid att svara på enkäten. Ett särskilt tack också till alla er på respektive skola som hjälpt oss komma i kontakt med klasserna, jagat rektorsenkäter och guidat oss genom långa skolkorridorer.

Andra personer som varit viktiga under processen är våra två handledare Folke Johansson och Mikael Gilljam från Statsvetenskapliga institutionen, samt alla släktingar som orkat läsa och kommentera arbetet om och om igen. Och så till sist, ett särskilt tack till en trofast vän som har varit med från början till slut, Hazel Svanselisvansesson.

Nu väntar vi med spänning på det som Stukát kallar för den intellektuella baksmällan, eller postpartumdepressionen (Stukát, 2005:183).

Carl Gurnell & Sofia Göransson

Borås 2007-05-27

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen 41-60 poäng

Titel: Elevinflytande – en fråga för alla

En studie av gymnasieelever och rektorers syn på elevinflytande

Författare: Sofia Göranson och Carl Gurnell

Termin och år: VT 07

Kursansvarig institution: Sociologiska Institutionen

Handledare: Folke Johansson och Mikael Gilljam

Examinator: Fredrika Lagergren Wahlin

Rapportnummer: VT07-2490-03

Nyckelord: Elevinflytande, elever, rektorer, formellt och informellt inflytande

Sammanfattning:

Syftet med uppsatsen var att undersöka om det fanns skillnader mellan hur elever från olika gymnasieprogram såg på möjligheten till inflytande. Detta jämfördes sedan med hur rektorer såg på elevers möjligheter till inflytande. Våra huvudfrågor under arbetet har varit: Vilken syn har gymnasieelever på sin möjlighet till inflytande, och hur skiljer sig denna syn beroende på vilket gymnasieprogram som eleverna studerar på? Hur skiljer sig synen på möjligheter till elevinflytande mellan de båda grupperna elever och rektorer? Samt hur skiljer sig rektorernas respektive elevernas syn på elevinflytande jämfört med den syn som förmedlas i styrdokumentet?

Vi har valt att genomföra en enkätundersökning med 109 elever fördelade på två gymnasieskolor och där valt elever från både praktiska och studieförberedande program. Även åtta rektorer från de två skolorna har deltagit i undersökningen. Resultatet visar på vissa skillnader i hur rektorerna och eleverna ser på möjligheterna till elevinflytande men även på likheter. Exempelvis anser båda grupperna att schemaläggning och schemabrytande aktiviteter är de områden där eleverna har minst inflytande. Samtidigt är arbetssätten under lektionerna ett område där både elever och rektorer verkar anse att det finns stora möjligheter till elevinflytande. Vi ser även att eleverna på de praktiska gymnasieprogrammen generellt sett verkar anse sig ha större inflytande jämfört med elever på studieförberedande inriktningar. Den vaga beskrivning av elevinflytande som ges i styrdokumentet kan vara en möjlighet för skolorna att utforma sin egen modell för inflytande så att den passar den enskilda skolan.

För läraryrket innebär vårt resultat en möjlighet att synliggöra skillnader i hur elever ser på sina möjligheter, jämfört med vad rektorerna tror att eleverna tycker. Undersökningen kan ses som en språngbräda för vidare diskussioner där man kan dela erfarenheter och tillsammans sträva efter en högre grad av inflytande.

Innehåll

1 INLEDNING	1
2 TEORETISK ANKNYTNING	2
2.1 DEFINITION AV INFLYTANDE	2
2.2 LITTERATURGENOMGÅNG	4
2.2.1 Elevinflytande i läroplanerna	4
2.2.2 Elevinflytande i skollagen (1985:1100).....	5
2.2.3 Elevinflytande i FN: s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).....	6
2.3 TIDIGARE FORSKNING KRING ELEVINFLYTANDE	6
2.3.1 Vår egen studie.....	10
3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	11
4 METOD	12
4.1 VAL AV METOD	12
4.2 URVAL OCH AVGRÄNSNINGAR	12
4.2.1 Urval.....	12
4.2.2 Avgränsningar	15
4.3 DATAINSAMLINGSMETODER.....	15
4.4 PROCEDUR.....	17
4.5 DATABEARBETNINGSMETODER	18
4.6 RELIABILITET OCH VALIDITET	18
4.6.1 Bortfall.....	19
4.7 ETISKA ASPEKTER.....	20
5 RESULTATREDOVISNING	21
5.1 PRESENTATION AV URVAL	21
5.2 ELEVERS SYN PÅ INFLYTANDE	23
5.2.1 Elevers syn på elevinflytande oavsett gymnasieprogram.....	23
5.2.2 Elevers syn på inflytande beroende på gymnasieprogram.....	25
5.3 SKILLNADER MELLAN REKTORER OCH ELEVER	27
5.3.1 Rektorerens syn på elevinflytande.....	27
5.3.2 Skillnader mellan grupperna elever och rektorer	28
5.4 SKILLNADER I SYNEN PÅ ELEVINFLYTANDE JÄMFÖRT MED STYRDOKUMENTEN.....	30
6 SLUTDISKUSSION	31
6.1 SKILLNADER BEROENDE PÅ ELEVERNAS GYMNASIEPROGRAM	31
6.2 ELEVERS RESPEKTIVE REKTORERS SYN PÅ ELEVERNAS MÖJLIGHET TILL INFLYTANDE	32
6.3 SKILLNADER I SYNEN PÅ ELEVINFLYTANDE JÄMFÖRT MED STYRDOKUMENTEN.....	34
6.4 UNDERSÖKNINGENS KONSEKVENSER FÖR SKOLAN.....	34
6.5 VIDARE FORSKNING	35
7 REFERENSER	36

Bilagor

Bilaga 1 Rektorsenkät

Bilaga 2 Elevenkät

Tabell- och figurförteckning

Figurer

Figur 2.1 <i>Trappstegsmodell av inflytande</i>	s. 2
Figur 2.2 <i>Förskjutning från staten till kommunen gällande ansvar och befogenheter i skolfrågor</i>	s. 3
Figur 5.1 <i>Könsfördelning studieförberedande gymnasieprogram</i>	s. 22
Figur 5.2 <i>Könsfördelning praktiska gymnasieprogram</i>	s. 22

Tabeller

Tabell 5.1 <i>Fördelning elever från respektive gymnasieprogram</i>	s. 21
Tabell 5.2 <i>Fördelning elevsvar enkätfråga 6</i>	s. 23
Tabell 5.3 <i>Fördelning elevsvar enkätfråga 19</i>	s. 24
Tabell 5.4 <i>Fördelning elever som svarat alt. 1-6 på detaljfrågor</i>	s. 25
Tabell 5.5 <i>Fördelning elevsvar enkätfråga 19, skillnad mellan praktiska och studieförberedande program</i>	s. 26
Tabell 5.6 <i>Fördelning rektorer som svarat alt. 1-6 på detaljfrågor</i>	s. 28

1 Inledning

”Elevrådet gör ingenting, lärarna blir arga om man försöker komma på andra förslag, klagar man på en lärare riskerar man sitt betyg. Man måste fjäska det gillar dom”

”Jag är nöjd med det som det är, vill inte förändra så mycket”

Citaten ovan är hämtade från vår enkätundersökning om elevinflytande. Orden är skrivna av två flickor som går på ett studieförberedande program på gymnasiet. De ger två vitt skilda beskrivningar av hur det är ställt med elevinflytandet i den svenska skolan.

Elevinflytande är ett begrepp som ligger i tiden. Det finns förmodligen inte en enda elev inom den svenska gymnasieskolan som inte har hört ordet elevinflytande nämnas någon gång under sin skoltid. Vi som uppsatsförfattare har båda genomgått en lärarutbildning och även här har vi hört ordet elevinflytande många gånger.

Att eleverna ska ha inflytande över sin utbildning är fastställt i alla de styrdokument som reglerar verksamheten i skolan. Trots det visar granskningar av Skolverket gång efter gång att det elevinflytande som finns inte är tillräckligt (Skolverket, 2006:72). Samtidigt är styrdokumentens skrivningar om elevinflytande så vagt formulerade att de inte ger någon konkret vägledning för hur skolorna ska utforma elevinflytande för sina elever. Flera studier har under de senaste åren visat att eleverna har formellt inflytande över sin utbildning genom exempelvis elevråd eller klassråd. Däremot är det sämre ställt när det handlar om det informella eller vardagliga inflytandet över frågor som planering av kurser eller arbetssätt. Här har eleverna lite eller ingenting alls att säga till om.

Hur ser egentligen gymnasieelevers syn på möjligheten till elevinflytande ut? Skiljer sig denna syn beroende på vilket gymnasieprogram eleverna studerar på, och stämmer uppfattningarna överens med vilken syn rektorerna har på elevinflytande. Detta är frågor som denna uppsats avser att besvara. Genom att genomföra en enkätundersökning bland gymnasieelever och rektorer på två gymnasieskolor i Västsverige kommer vi att se hur de båda grupperna uppfattar elevernas möjlighet till inflytande.

2 Teoretisk anknytning

2.1 Definition av inflytande

Vad innebär ordet inflytande och vad betyder det egentligen att ha *elevinflytande*? Innan vi går vidare med vår studie kring elevinflytande är det viktigt att göra en definition av begreppet. Enligt Nationalencyklopedin är elevinflytande något som tar sig i uttryck genom klassråd. Själva ordet inflytande får bara en kortare beskrivning som går ut på att inflytande innebär "... *möjlighet att påverka viss utveckling*" (www.ne.se, 2007-05-15). Skrivningen ger dock ingen djupare förklaring till vad det är som eleverna kan ha inflytande över eller hur omfattningen av detta inflytande ska se ut.

Enligt Forsberg är inflytande nära besläktat med ord som makt, vilket i sin tur är ett begrepp som kan ta sig många olika uttryck. I svenskan benämns det som att en människa "har makt" som om det vore ett fysiskt ting som man kan äga (Forsberg, 2000:130-131).

En annan definition av inflytande är att beskriva det som en trappa med fem olika trappsteg som visas i figuren nedan (Boqvist och Johansson, 2004:105).

Figur 2.1 Trappstegsmodell av inflytande (Källa: Boqvist och Johansson, 2004:105)

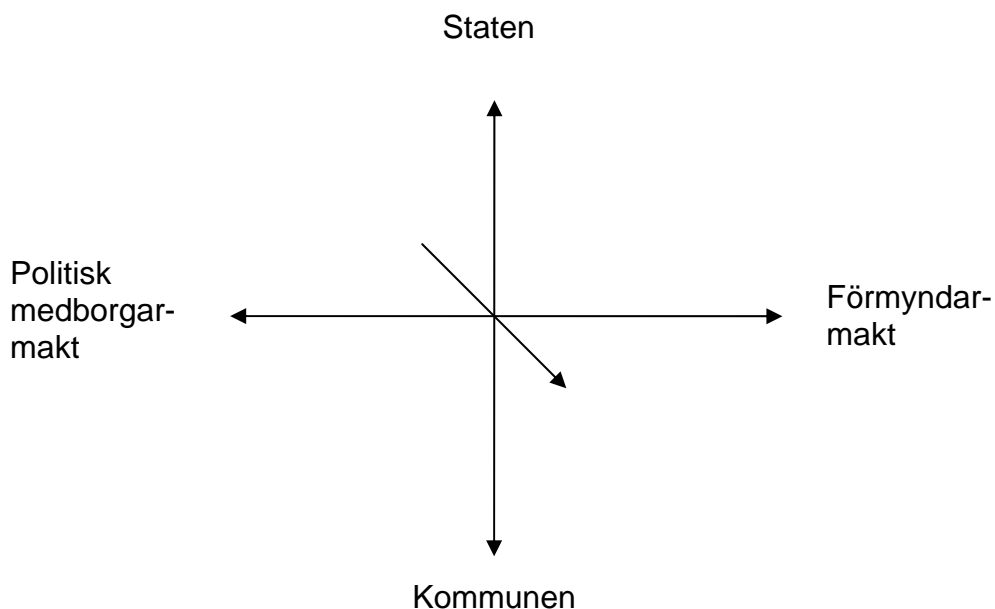
Trappans nedersta och första steg, *information*, innebär att eleverna informeras i frågan och får möjlighet att uttrycka sin åsikt. Steg nummer två, *deltagande*, står för att eleverna tillåts delta när avgörande frågor diskuteras. *Påverkan*, som är det tredje steget är att ha en faktisk möjlighet att påverka de personer som fattar besluten, medan *samråd* betyder att eleverna ska räknas som en jämlik part. Det femte och sista trappsteget, *beslutsfattande*, innebär slutligen att eleverna tillåts fatta de formella besluten i skolan genom organ som exempelvis elevstyrelser (2004:106).

Boqvist och Johansson understryker dock att på en skola med ett fungerande elevinflytande är det inte alltid nödvändigt att använda sig av de högsta trappstegen i modellen. I mindre och mer vardagliga skolfrågor kan det mycket väl vara tillräckligt att eleverna kommer så långt som till påverkan (ibid.).

Den av regeringen tillsatta skolkommittén skrev under 1996 ett betänkande kring hur det var ställt med elevinflytandet i den svenska skolan (SOU 1996:22). I kommitténs delbetänkande gör man en direkt koppling mellan orden inflytande och demokrati. Kommittén argumenterar för att det i första hand finns två huvudperspektiv när man diskuterar demokrati och inflytande inom skolan.

Det första perspektivet rör huruvida demokrati ska ses som en individuell eller en kollektiv process. När man talar om elever och deras inflytande som grupp är detta uttryck för den kollektiva eller samhällscentrerade synen på demokrati (SOU 1996:22 s.48-49). Motparten framhäver den enskilda eleven och dennes rätt till inflytande och står därmed för en individinriktad syn (ibid.).

Eva Forsberg hävdar i sin doktorsavhandling att det under 1900-talets senare del har skett en decentralisering i samhället. Denna utveckling har även påverkat inflytandet i skolan genom att makten över beslutsfattandet har förflyttats från ett statligt och politiskt medborgarinflytande till ett ökat inflytande för rektorer och övrig skolpersonal på den enskilda skolan (2000:123-124). Förskjutningen av inflytande har också inneburit en ökad möjlighet till inflytande både för elever, föräldrar och för olika former av brukarråd (förmyndarmakt). Skolan har därmed gått från en kollektiv demokratisyn till en mer individinriktad syn på demokrati. Figuren nedan visar på hur denna förskjutning av inflytandet har skett. Den nedåtgående pilen markerar hur utvecklingen enligt Forsberg har gått från ett starkt statligt och politiskt medborgarinflytande till en kommunal förmyndarmakt.

Figur 2.2 Förskjutning från staten till kommunen gällande ansvar och befogenheter i skolfrågor (Källa: Forsberg, 2000:124)

Det andra perspektivet på elevinflytande som skolkommittén argumenterar för är det som behandlar skillnaden mellan demokrati som form respektive som innehåll (SOU 1996:22 s. 49-50). Den som ser på formen innehar ett formalistiskt synsätt och tittar i första hand på de formella beslutande organen som exempelvis kommunfullmäktige eller elevrådet. Inom det här synsättet finns det en stark uppfattning om att besluten ska gå rätt till och behandlas i rätt instanser. Som motsats står den funktionella demokratisynen som hellre fokuserar på demokratis innehåll och funktion. Huvudfrågan inom detta synsätt är de verkliga möjligheterna till inflytande (ibid.).

Precis som Forsberg konstaterar att det skett en förskjutning från en kollektiv syn på elevinflytande till en individinriktad så kan man även se en liknande förskjutning från formellt inflytande till funktionellt (SOU 1996:22 s. 50). Trots det poängterar skolkommittén i sitt delbetänkande att övergången inte är entydig, särskilt när det gäller trenden att gå från form till innehåll. Fortfarande finns det flera aktörer inom skolan som betonar betydelsen av formella beslutsgångar (ibid.).

2.2 Litteraturgenomgång

Elevers rättigheter och möjligheter till inflytande över sin undervisning kan sägas ha sitt ursprung redan i 1940-talets skolutredningar, där vikten av de demokratiska skolformerna poängteras (Wiklund, 1998:11). Sedan dess har det kommit ett antal läroplaner, skollagar, offentliga utredningar, barnkonventionen och en rad andra dokument och studier som visar på behovet av att låta eleverna få vara med och ha inflytande över skolan och dess verksamhet.

Under rubriken *Litteraturgenomgång* kommer vi att ge en kort överblick över vilken syn på elevinflytande som förmedlas genom de nu gällande läroplanerna för grundskolan, respektive gymnasieskolan (Lpo 94 och Lpf 94), skollagen och barnkonventionen. Eftersom vår studie syftar till att undersöka inflytandet bland gymnasieelever kommer vår genomgång av styrdokumentet i första hand att fokusera på de texter och skrivelser som berör gymnasieskolan. Efter genomgången av styrdokumentet följer en översikt över tidigare forskning inom ämnet elevinflytande.

2.2.1 Elevinflytande i läroplanerna

Både läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) och läroplanen för de frivilliga skolformerna¹ (Lpf 94) slår i det inledande kapitlet fast att skolväsendet vilar på demokratins grund och att skolans verksamhet ska utformas i överensstämmelse med de demokratiska värderingarna (Lpo 94, Lpf 94: kap. 1). Samtidigt poängteras det i båda läroplanerna att det inte räcker med att enbart lära ut demokrati. Undervisningen ska också bedrivas i demokratiska former, detta för att ge eleverna möjlighet till inflytande. I Lpo 94 uttrycks syftet med elevinflytande så här:

”Genom att delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen och få välja kurser, ämnen, teman och aktiviteter, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar.” (Lpo 94: kap. 1)

I de två läroplanerna återfinns dessutom under huvudrubriken *Mål och riktlinjer* (kap. 2) en särskild underrubrik med titeln *Elevernas ansvar och inflytande* där inflytandet förtydligas ytterligare. Den inledande texten skiljer sig något mellan de båda läroplanerna genom att Lpo 94 betonar att elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling förutsätter att eleverna får ett större ansvar för det egna arbetet, skolmiljön samt utformningen av utbildningen. Lpf 94 däremot, fokuserar mer tydligt på

---

¹ Fortsättningsvis i uppsatsen kommer läroplanen för grundskolan att förkortas som Lpo 94, medan gymnasieskolans läroplan förkortas som Lpf 94.

gymnasieelevernas mognad genom att slå fast att elevernas inflytande över såväl innehåll som form ska vara viktiga principer i utbildningen.

Efter detta listar Lpf 94 ett antal mål för gymnasieskolan. Enligt läroplanen skall skolan sträva mot att varje elev:

- tar personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö,
- aktivt utövar inflytande över sin utbildning,
- utifrån kunskap om demokratins principer vidareutvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former,
- utvecklar sin vilja att aktivt bidra till en fördjupad demokrati i arbetsliv och samhällsliv och
- stärker sin tilltro till den egna förmågan att själv tillsammans med andra ta initiativ, ta ansvar och påverka sina villkor.

(Lpf 94: kap. 2.3)

2.2.2 Elevinflytande i skollagen (1985:1100)

Även i skollagen konstateras det i det inledande kapitlet att verksamheten i skolan ska bedrivas i enlighet med de demokratiska värderingarna (skollag: 1 kap. 2 §). Vidare lagfästs elevernas rätt till inflytande dels genom fjärde kapitlet som rör grundskolan genom skrivningen: *"Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras ålder och mognad"* (skollag: 4 kap. 2 §), dels genom femte kapitlet som gäller gymnasieskolan där inflytandet uttrycks med meningen: *"Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Lag (1991:1107)"* (skollag: 5 kap. 2 §). När det gäller grundskoleelevernas rätt till inflytande sker alltså en reservation om att inflytande ska anpassas efter elevernas ålder och mognad, medan det för elever på gymnasiet inte görs några reservationer överhuvudtaget.

Som citaten ovan visar är skollagens skrivningar kring elevinflytande relativt otydliga eftersom de inte definierar vad som egentligen menas med elevinflytande och i vilken omfattning eller på vilket sätt som inflytandet bör ske. Läser man litteratur som kommenterar de bakomliggande motiven till skollagen framstår det dock som att otydligheten kring elevinflytandet i själva verket är en poäng i sig. I den proposition som föregick paragrafen om elevinflytande på grundskolan (prop. 1990/91:115) nämns just att med en alltför central reglering av elevinflytandet kan det leda till synsättet att demokratins former är givna. Istället vill man att frågorna om inflytande ska hållas levande genom att skolorna själva utvecklar former för skoldemokrati och att eleverna tar eget ansvar för sitt inflytande: *"I någon mening skulle man kunna säga att varje elevgeneration på så sätt själv får erövra demokratin"* (prop. 1990/91:115 ur Skollagen i praktiken, 2000:54).

I proposition 1990:91:85, som riktar sig till gymnasieskolan nämns särskilt skolans uppdrag att fostra eleverna till demokrati och ansvarstagande (Skollagen i praktiken, 2000:67). Propositionen tar upp att medan eleverna går på gymnasiet blir de myndiga och har därmed rätt att rösta i val och att väljas in i olika beslutsfattande instanser. Detta ställer ett särskilt krav på skolan dels att eleverna lär sig om hur demokrati fungerar, dels att de på egen hand får tillämpa demokrati genom att få vara med och påverka över frågor som rör skolan (Skollagen i praktiken, 2000:67-68).

2.2.3 Elevinflytande i FN: s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen)

FN: s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, antogs av FN: s generalförsamling den 20 november 1989. Sverige ratificerade konventionen året efter i juni 1990 (Socialdepartementet, 2002:4). Sett till elevers rätt till inflytande behandlas detta i första hand i artikel 12, första paragrafen med följande skrivning:

”Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda sina egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.”

(FN: s konvention om barnets rättigheter: artikel 12. 1 §)

Som framgår av citatet ska barnens/elevernas åsikter tas med i åtanke vid alla beslut som påverkar dem. Detta måste rimligtvis alltså även innefatta skolan och dess verksamhet. Precis som i skollagen finns dock tillägget att hänsyn ska tas till det enskilda barnets ålder och mognad.

Barnkonventionen innefattar visserligen enbart personer som ännu inte har fyllt 18 år. De elever som ingår i vår urvalsgrupp går tredje året på gymnasiet och har därmed passerat 18-årsstreck. Vi är medvetna om att detta gör att de elever som har deltagit i vår undersökning inte omfattas av barnkonventionens artiklar. Eftersom vårt huvudsakliga ämne elevinflytande gäller alla elever, vare sig de går i förskolan eller på gymnasiet, anser vi dock att det i dessa sammanhang är relevant att nämna de lagar och förordningar som på olika sätt berör skolan och där ingår barnkonventionen som ett viktigt dokument.

2.3 Tidigare forskning kring elevinflytande

Under följande rubrik ges en översikt över de tidigare studier och den forskning som finns att tillgå inom ämnet elevinflytande. Eva Forsberg konstaterar visserligen i sin doktorsavhandling kring elevinflytande att antalet avhandlingar, forskningsrapporter och vetenskapliga artiklar inom ämnet är relativt få, däremot har det varit desto lättare att hitta olika former av kartläggningar av hur själva elevinflytandet ser ut och dess faktiska förekomst (Forsberg, 2000:13). Särskilt många studier visar på hur illa ställt det är med elevinflytandet. I Skolverkets lägesbedömning av förskolan, skolan och vuxenutbildningen år 2006 (Skolverket, 2006) konstateras bland annat att elevers inflytande är det område som mest frekvent har varit utsatt för kritik i samband med Skolverkets granskningar. År 2005 uppmanades över hälften av de inspekterade rektorsområdena för grundskolan att förbättra elevernas möjligheter till inflytande över verksamheten. Ett annat genomgående resultat från inspektionerna är att de klassråd och elevråd som finns på grundskolan sällan tar upp frågor som rör själva undervisningen. Inspektörerna konstaterar att de instruktioner som ges i styrdokumenterna inte överensstämmer med verklighetens elevinflytande och att den typen av elevinflytande som innebär att eleverna arbetar enskilt verkar vara till nackdel sett till elevernas lärande (Skolverket, 2006:72).

Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan (NU-03)

Även Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan 2003 (NU-03, Skolverket, 2004) visar på stora brister i elevinflytandet. NU-03 är en uppföljning till den utvärdering av grundskolans verksamhet och måluppfyllelse som genomfördes 1992 och innefattar bland annat en enkätundersökning bland cirka 10 000 elever i år 5 och 9, samt 1 900 lärare. I inledningen till utvärderingen konstateras det att sedan utvärdering 1992 har elevernas förutsättningar för delaktighet ökat genom styrdokumentens skrivningar om elevernas rätt till inflytande över skolan och dess verksamhet. Parallellt med detta har skolan under 1990-talet i allt högre utsträckning tillämpat ett demokratiskt förhållningssätt som påverkar organisationen. Trots detta finns det enligt utvärderingen stora brister i elevinflytandet på grundskolan.

NU-03 gör skillnad på elevinflytande genom att göra en uppdelning, dels i ett *informellt* inflytande, dels i ett *formellt* inflytande. Det informella inflytandet är det inflytande som sker i det vardagliga arbetet genom att läraren exempelvis diskuterar med eleverna hur det kommande provet ska se ut. Det formella inflytande är istället den påverkan som förekommer genom arbetet i klassråd, elevråd och andra liknande organ. Den enkätundersökning som har gjorts inom NU-03 visar att en klar majoritet av eleverna, 65 procent, uppger att de har klassråd varje vecka. Däremot visar undersökningen att det ofta är läraren som föreslår vilka frågor som ska tas upp och att de vanligaste frågorna på agendan rör fritidsverksamhet som skolresor och klassfester. 55 procent av de tillfrågade eleverna uppger att frågor kring undervisning, elevernas situation i klassen, arbetsformer och undervisningsinnehåll tas upp vid varje möte eller ibland. Över 10 procent av eleverna uppger dock att dessa frågor aldrig behandlas.

Studien gör inga generella jämförelser med den utvärdering som gjordes 1992. Dock visar resultatet från 2003 att sedan 1992 verkar eleverna ha fått större inflytande över prov, läxor, arbetsformer och undervisningsinnehåll. Det råder visserligen stora skillnader mellan de olika ämnena. Mest inflytande uppger eleverna att de har i slöjd, minst inflytande har de i matematik, kemi, fysik och biologi. I den avslutande diskussionen konstateras det att det verkar finnas en risk för att skolorna har uppfattat läroplanens krav på elevinflytande som en anledning att öka elevernas enskilda arbete, särskilt i ämnena svenska och matematik. Risken med detta fria arbete är att eleverna blir utlämnade åt sig själva och att det blir svårt för läraren att göra bedömningar av elevens kunskaper. Studien ifrågasätter därmed om det utökade enskilda arbetet är lämpligt för alla elever oavsett faktorer som exempelvis mognad och intresse.

Gymnasieelevers upplevelser av och syn på elevinflytande

Gun Wiklund (1998) har i sin licentiatavhandling kartlagt gymnasieelever i Malmö och deras uppfattning om möjligheten till inflytande över planering och genomförande av undervisningen. Studien genomfördes dels genom en enkätundersökning bland samtliga gymnasieelever i en årskull i Malmö 1994, dels genom ett antal gruppintervjuer med elevrådsrepresentanter från olika skolor i kommunen. Resultaten har även jämförts med en liknande studie som genomfördes 1991.

Wiklunds resultat från gymnasieskolan stämmer väl överens med det som framkom av NU-03: s studie av grundskolan. Malmöstudien visar att mindre än hälften av eleverna i gymnasieskolan anser sig vara delaktiga i planeringen av skolundervisningen. Samtidigt visar studien att alla skolor som deltar i undersökningen har elevråd men att få av eleverna anser att elevråden har något verkligt inflytande över skolan. Istället skriver

Wiklund att elevråden verkar ha en social karaktär där man mer arbetar med att anordna studentbaler eller att dela ut rosor på alla hjärtans dag. Även klassråd är frekvent förekommande, men behandlar oftast frågor som frånvaro, klassfester eller klassresor framför innehållet i undervisningen.

Inflytandets villkor

1995 genomförde Skolverket en undersökning kring hur det stod till med elevinflytandet på 41 skolor runt om i Sverige (Danell, 1999). De skolor som deltog i projektet var både kommunala och fristående skolor på grund- och gymnasienivå. Den rapport som senare publicerade resultatet från undersökningen visar att ett av skolans huvuduppdrag, att skapa goda demokratiska och ansvarsfulla medborgare, är något som lättare uppnås genom ett kontinuerligt och aktivt elevinflytande. En förutsättning för att skolan ska vara en demokratisk och harmonisk arbetsplats är att alla som verkar på skolan ska ha inflytande över sin arbetsplats (ibid.).

Ett flertal skolor i undersökningen uttrycker oro över att engagemanget i skolornas elevråd är lågt och att detta i förlängningen leder till att systemet med elevinflytande urholkas och mister sin effekt. Fördelarna med elevinflytande som de olika skolorna i undersökningen ser är många. Främst kan nämnas att de skolor som deltagit i studien anser att elevinflytandet främjar lärandet, dels genom att eleven och dess lärande sätts i centrum, dels genom att arbetsmiljö för inläring blir bättre (Danell, 1999).

De skolor som deltagit i studien arbetar med elevinflytande på många olika sätt, men frågan är vad det är som eleverna har inflytande över. De vanligaste områdena för de skolor som medverkat i undersökningen är att eleverna har inflytande över sitt eget arbete när det gäller planering och strukturering av arbetet. Detta sker ofta genom en planeringsbok där lärarens obligatoriska uppgifter skrivs in och senare fyller man ut med valbara uppgifter som eleverna själva väljer. Många av lärarna på skolorna förknippar just elevinflytandet med att eleverna arbetar under eget ansvar. Den här formen av elevinflytande kan dock enligt studien även vara hämmande för de elever som behöver mer handledning (Danell, 1999).

Statens offentliga utredningar (SOU)

Elevers upplevelser och möjligheter till elevinflytande har även varit fokus för rad statliga offentliga utredningar (SOU) som genomförts under 1990-talet. 1996 presenterade skolkommittén delbetänkandet *Inflytande på riktigt- om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar* (SOU 1996:22). Syftet var att genom att visa resultat från diverse undersökningar söka öppna en dialog kring elevinflytande.

I betänkandet definieras tre motiv till varför eleverna överhuvudtaget ska ha elevinflytande. För det första utgår skolkommittén från att elevinflytande bör förekomma eftersom det är en mänsklig rättighet, för det andra ingår det i skolans uppdrag att fostra demokratiska medborgare och för det tredje är inflytande en förutsättning för att eleverna överhuvudtaget ska lära sig något (SOU 1996:22 s. 21).

Betänkandet innehåller inga konkreta förslag på inflytande men ger ändå en bild av en skola som till stora delar har misslyckats med att leva upp till styrdokumentens krav på elevinflytande. *"Vårt material visar klart elevernas svaga ställning i skolan, deras upplevelser av maktlöshet och av att inte bli tagna på allvar, och skolans svårigheter att*

hitta vägar för att leva upp till skollagens och läroplanernas mål om elevinflytande.” (SOU 1996:22 s. 199).

Ett år efter delbetänkandet kom skolkommitténs slutbetänkande *Skolfrågor – om skola i en ny tid* (SOU 1997:121). Betänkandet byggde vidare på ett antal delbetänkanden under temat utveckling i skolan och där ingick frågan om elevinflytande som ett av de områden som diskuterades i slutbetänkandet.

En av skolkommitténs huvudsakliga slutsatser är att arbetet med att ge eleverna formellt inflytande genom klassråd, arbetsgrupper eller olika former av styrelser är viktigt men långt ifrån tillräckligt. Istället förespråkar man en skola där eleverna kan påverka det dagliga arbetet och därigenom få makt över det egna lärandet (SOU 1997:121). I slutbetänkandet redovisar skolkommittén en rad tidigare studier som visar att eleverna skulle vilja ha mer inflytande men att de i praktiken varken på grundskolan eller på gymnasiet anser sig ha något egentligt inflytande över undervisningen. I anslutning till betänkandet presenterades därför förslag som syftade till att öka elevernas deltagande. Detta bör enligt kommittén ske med hjälp av lokala elevforum som ska ha i uppgift att stödja eleverna i deras arbete för ökat inflytande. Ett annat förslag var att de elever som arbetat aktivt för skolan ska ha rätt att få detta inskrivet i sitt slutbetyg.

Den av riksdagen tillsatta demokratiutredningen gav 1999 ut antologin *Det unga folkstyret* (SOU 1999:93). Antologin består av nio artiklar under temat ungdomars delaktighet, deltagande och inflytande i samhället. En av demokratiutredningens slutsatser när det gäller inflytande över skolan är att ungdomars åsikter ofta inte ses som en resurs utan snarare som ett problem, och att detta är en av anledningarna till varför ungdomar sällan får komma till tals eller att deras idéer prövas i verksamheten. Som utredningen nämner är ett av skolans uppdrag att fostra demokratiska samhällsmedborgare. Att redan i tidig ålder lära elever och barn att ta ansvar för sitt lärande genom att ge dem inflytande över sin utbildning vore därför enligt demokratiutredningen ett bra sätt att uppmuntra till delaktighet.

Verner Denvall går i sin artikel *Demokrati i skolan?* (SOU 1999:93) mer i detalj in på elevinflytande i skolan. Denvall konstaterar att skolan som organisation är trögrörlig inför förändringar och att detta är ett av de största hindren för ett ökat elevinflytande. Att skolan är en starkt traditionsbunden arbetsplats har därför medverkat till att elevinflytandet mer har en formell karaktär genom diverse elevråd eller klassråd, snarare än genom informellt inflytande.

Elevinflytandets många ansikten

Eva Forsberg (2000) har i sin avhandling *Elevinflytandets många ansikten* studerat åtta olika undersökningar kring elevinflytande som har genomförts under 1970-1990-talet. Forsberg konstaterar att det under 1990-talet skedde ett ökat intresse för elevinflytande både från statens sida, men också från elever och föräldrars håll. Däremot anser hon att forskningen kring inflytandet i skolan ofta har haft vissa brister. Istället för att fokusera på hur stort inflytande som är möjligt med de villkor som gäller så har forskningen enligt Forsberg snarare fastnat i att framställa ”eländesbeskrivningar” (Forsberg, 2000:15). Studierna har ofta haft ett alltför snävt perspektiv som mer ser barn och ungdomar som offer i skolan.

För att undvika detta har Forsberg i sin studie försökt vidga perspektivet på elevinflytande. Genom de åtta studier av elevinflytande som har använts påvisar hon åtta olika bilder eller ”ansikten” av inflytandet. Genom studien konstaterar Forsberg att det finns en enighet inom skola och kommun om att elevinflytande är viktigt, men att det finns stora problem med att omvandla intentionerna till en fungerande verklighet. Studien visar även att det under 1990-talet har skett en förskjutning i ansvaret för att verkställa skolans mål. Tidigare har det mer varit ett politiskt ansvar att uppfylla läroplanens mål, medan det nu i högre grad ligger på den enskilda pedagogen eller läraren att exempelvis fostra demokratiska medborgare (Forsberg, 2000).

2.3.1 Vår egen studie

Efter att ha läst en rad rapporter, offentliga utredningar och avhandlingar kan vi konstatera att elevinflytande är ett relativt väldokumenterat område när det gäller lägesbeskrivningar av elevernas möjlighet till inflytande. Vi har ovan nämnt ett antal studier som ger en i första hand mycket dyster bild av möjligheten till elevinflytande. Framförallt är det ett vardagligt inflytande över undervisningen som saknas medan formella organ som elevråd och klassråd mer berör frågor som rör fritiden och den sociala samvaron.

Samtidigt visar vår genomgång av tidigare forskning att majoriteten av de studier som har genomförts behandlar grundskoleelevers inflytande i skolan framför tillståndet på gymnasieskolan. Vi ser även en tydlig fokusering på enbart *elevernas* uppfattningar om elevinflytande. Det verkar vara relativt ovanligt att skolledare eller annan personal tillfrågas om hur de ser på elevinflytande.

Vår studie syftar därför till att genomföra en undersökning som beskriver tillståndet med elevinflytande på gymnasieskolan. För att få en bild av hur styrdokumentens vaga formuleringar har förverkligats på olika skolor kommer studien att genomföras på två gymnasieskolor. I studien ingår såväl elever som deras rektorer, detta för att kunna se om det finns några skillnader i hur de båda grupperna uppfattar de möjligheter till inflytande som finns på skolan.

3 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka om det finns skillnader mellan hur elever och skolledare uppfattar möjligheten till elevinflytande. Tidigare forskning tillsammans med våra egna erfarenheter från skolans värld tyder på att det finns ett glapp mellan det som står i styrdokumentet och det elevinflytande som faktiskt förekommer ute på skolorna. Ofta tar elevinflytandet sig uttryck i formella organ som klassråd eller elevråd där man pratar om skolresor och klassfester. Mer sällan ges eleverna möjligheter till informellt inflytande genom att väcka frågor som rör undervisningen och dess utformning.

Styrdokumentet, genom Lpo 94 och Lpf 94, befäster båda att skolan ska vara demokratisk samt att eleverna ska ha möjlighet till inflytande över den dagliga verksamheten. Samtidigt är dokumentet utformat så att den lokala skolan och dess skollledning har stort utrymme att själva utveckla former för ett beständigt elevinflytande. Detta innebär att det kan skilja sig markant mellan hur olika skolor väljer att bemöta kraven på ett ökat elevinflytande. Med anledning av detta vill vi undersöka om det finns skillnader mellan hur gymnasieelever på två skolor uppfattar sina möjligheter till inflytande, jämfört med rektorernas bild av elevernas möjligheter till inflytande.

Som utgångspunkt för vår studie har vi en hypotes om att det finns en skillnad i elevernas uppfattningar om möjligheten till inflytande beroende på vilket gymnasieprogram som eleverna studerar på. Tidigare forskning visar exempelvis att elever på de praktiska gymnasieprogrammen är mer positivt inställda till sina möjligheter till inflytande över skolan (SOU 1996:22 s. 40). I vår studie avser vi därför att bygga vidare på dessa resultat genom att undersöka om det finns särskilda områden inom skolan där elever på de praktiska respektive studieförberedande programmen anser sig ha mer eller mindre inflytande. Vår inledande frågeställning blir därmed att undersöka:

- *vilken syn gymnasieelever har på sin möjlighet till inflytande, och hur skiljer sig denna syn beroende på vilket gymnasieprogram som eleverna studerar på?*

Vår andra frågeställning rör sig inom ett område som är mindre dokumenterat sett till tidigare forskning. Det verkar vara relativt ovanligt att rektorer eller övrig skolpersonal innefattas i studier kring elevinflytande, detta trots att det i vår mening borde finnas en poäng i att de båda grupperna skolledare och elever är förhållandevis väl överens om hur man uppfattar elevinflytande. Om skolledarna saknar kunskap om hur eleverna egentligen uppfattar sina möjligheter till inflytande är det dessutom svårt att genomföra förändringar som syftar till att stärka elevernas delaktighet. Som andra frågeställning vill vi därför ta reda på:

- *hur skiljer sig synen på möjligheterna till elevinflytande mellan de båda grupperna elever och rektorer?*

Avslutningsvis syftar uppsatsen till att se hur den syn som rektorerna och eleverna har på elevinflytande stämmer överens med de intentioner som uttrycks genom Lpf 94. Vår sista frågeställning är därmed;

- *hur skiljer sig rektorernas respektive elevernas syn på elevinflytande jämfört med den syn som förmedlas i styrdokumentet?*

4 Metod

Under följande avsnitt kommer vi att presentera hur vi har gått tillväga rent praktiskt när vi har genomfört vår undersökning.

4.1 Val av metod

Det finns ett antal olika metoder att använda sig av för att samla in material om elevinflytande. En kvalitativ intervjustudie där både elever och rektorer får svara på en rad frågor är exempelvis en möjlig metod. Intervjun som forskningsmetod ger forskaren möjligheten att gå in djupare på vissa frågor och därigenom förstå intervjupersonernas attityder, förkunskaper, värderingar eller förhållningssätt (Johansson, Svedner, 2001: 24). Ett problem är dock att metoden kan sakna den bredd i svar som kan uppnås genom exempelvis en enkätundersökning där en större urvalsgrupp deltar. Med tanke på att intervjustudier ofta är tidskrävande kan man i ett arbete av den här omfattningen inte genomföra så många intervjuer. Eftersom det på gymnasiet sker ett val efter intresse skulle en intervjustudie därför kunna slå fel beroende på en eller ett fåtal elevers eventuella specialintresse för frågan om elevinflytande. Med en enkätundersökning kan det här problemet undvikas genom att studien når fler respondenter än vad som är möjligt vid intervjuer (Stukát, 2005:42-43). En annan fördel med enkäter är att vi genom att inhämta svar från en större grupp lättare kan göra generaliseringar av vårt resultat (ibid.).

Eftersom syftet med vår studie delvis är att ta reda på skillnader i åsikter om elevinflytande behövde vi ställa exakt samma frågor till både elever och rektorer. Även vid användandet av en så kallad strukturerad intervjumetod kan det vara svårt att ställa alla frågor på precis samma sätt till samtliga respondenter. Vid en intervjusituation finns det dessutom risk för medveten eller omedveten intervjuarpåverkan genom att intervjuaren styr den som besvarar frågorna (Esaiasson, 2006:262). Påverkan kan ske med exempelvis betoningar, omformuleringar av frågor och kroppsspråk (Stukát, 2005:38). Dessa effekter undviker vi förhoppningsvis när vi delar ut en enkät som elever och rektorer får arbeta individuellt med att svara på.

Vårt val av metod för den här studien blev följaktligen en enkätundersökning. Studien är i många avseenden kvantitativ eftersom den avser att se samband mellan en mängd olika enkätsvar. De flesta frågorna i enkätformuläret är dessutom utformade så att de efterfrågar fasta svar från dem som deltar i studien. Samtidigt innehåller studien flera kvalitativa inslag genom att den även innefattar frågeställningar som kräver någon form av kvalitativ analys från vår sida (Esaiasson, 2006:220). Den metod som studien använder sig av för att besvara de ställda frågeställningarna kan därför anses vara en kvantitativ enkätundersökning med kvalitativa inslag.

4.2 Urval och avgränsningar

4.2.1 Urval

I inledningsskedet av arbetet hade vi en tanke om att studien skulle genomföras bland skollära och elever i grundskolans senare år (högstadiet). Efter en stunds funderande insåg vi dock att vetenskapliga studier på grundskolan innebar vissa problem. Eftersom

vår studie skulle innefatta elever under 16 år behövde vi skriftligt tillstånd från samtliga vårdnadshavare innan enkäten kunde delas ut. Under ett arbete av den här omfattningen ansåg vi oss inte ha den tid som krävdes för att kunna genomföra detta. En genomgång av tidigare forskning visade dessutom att grundskoleelevers inställning till elevinflytande var betydligt mer väldokumenterad jämfört med inställningarna hos gymnasieelever.

Dessa båda faktorer gjorde att vi beslutade oss för att genomföra studien bland elever i årskurs tre på gymnasienivå. En teori som vi hade var att elever på gymnasiet i större utsträckning vill ha inflytande över sin skolgång eftersom gymnasieskolan åtminstone formellt är en valbar utbildning. En annan skillnad jämfört med grundskolan är styrdokumentens formuleringar där Lpo 94 poängterar att elevinflytande på grundskolan ska ske utifrån elevernas ålder och mognad. På gymnasieskolan ska eleverna i större utsträckning ta personligt ansvar för sin utbildning och vara delaktig i de demokratiska principerna som genomsyrar verksamheten. Elever på gymnasiet förväntas alltså, jämfört med elever på grundskolan, i högre grad aktivt utöva inflytande över sin egen undervisning.

Förutom gymnasieelever har vi även valt att dela ut enkäten till samtliga rektorer på de skolor som ingår i vår studie. Detta hör ihop med uppsatsens syfte och dess frågeställningar som går ut på att ta reda på vilka skillnader det finns i hur elever respektive skolledare uppfattar att inflytandet ser ut. Enkäten visar om det finns något glapp jämfört med vad elever och rektorer anser om möjligheten till inflytande. En annan möjlighet hade varit att vi i vår urvalsgrupp även inkluderade lärare från de båda skolorna. Eftersom rektorn är ytterst ansvarig för att elevinflytande förekommer anser vi dock att det är mer relevant att studera hur rektorerna ser på elevernas möjligheter till inflytande (SOU 1997:121 s. 114).

De elever och rektorer som ingår i vår studie kommer från två gymnasieskolor i två olika kommuner i Västra Götaland. I många avseenden påminner de båda kommunerna och dess skolor om varandra och det var även en av anledningarna till varför valet föll på just dessa skolor. De kriterier som vi hade när vi valde ut skolorna var att det skulle vara stora skolor med ett högt elevantal och en bred spridning när det gäller olika gymnasieprogram. Båda skolorna har runt 1 500 elever vardera. Ingen av skolorna ligger i vad man skulle kalla storstadsområden och även detta är ett medvetet val. Detta eftersom vi tror att skolorna i storstäderna i högre grad tenderar att profilera sig åt olika håll för att möta konkurrensen från andra skolor.

Tidigare studier visar att elever på yrkesförberedande gymnasieprogram har en annan bild av inflytande jämfört med elever på mer studieförberedande program (SOU 1996:22 s. 38). Därför ville vi i vår studie ta med elever både från yrkesförberedande praktiska och teoretiska program i vår urvalsgrupp. Som ett typiskt studieförberedande program klassar vi samhällsvetenskapsprogrammet. Hantverksprogrammet, fordonsprogrammet, elprogrammet och byggprogrammet betraktar vi som exempel på yrkesinriktade program. Att tala om förekomsten av rena yrkesförberedande program är i dag visserligen inte en absolut sanning. Alla program på de skolor som vi undersöker ger grundläggande behörighet till högskolestudier efter avslutad examen. De program som vi väljer att kalla yrkesförberedande kan kanske bättre beskrivas som mer praktiska program, det är även den definition som vi kommer att använda fortsättningsvis i den här uppsatsen.

En teori från oss som uppsatsförfattare är att elever som går på praktiska program har mer praktik både i och utanför skolan. Som en följd av detta kan det ofta vara så att dessa elever missar information som elevråd och skolledning skickar ut. Det är heller inte ovanligt att de praktiska programmen ligger lite för sig själva rent lokalmässigt för att ge plats för verkstäder och andra utrymmen. Detta kan ytterligare förstärka känslan av att de praktiska programmen stundtals känner sig isolerade från den övriga skolan och dess verksamheter.

Enkäten har delats ut till cirka 60 elever på vardera skolan samt till alla rektorer på skolorna. I snitt har vi lämnat ut enkäten till tre klasser på skolan, dels en studieinriktad klass, dels två praktiska program. Anledningen till att vi har besökt fler praktiska program beror på att dessa ofta består av mindre grupper med färre antal elever. För att få ett någotsånär jämnt antal elever från såväl studieförberedande program som praktiska lämnade vi därför ut enkäten i flera olika klasser.

Antalet rektorer på skolorna varierar. På den ena skolan finns det två huvudrektorer och sex programrektorer. På den andra skolan finns det tre rektorer som delar ansvaret för skolans olika program.

Beskrivning av skolorna

De skolor som ingår i studien ligger båda i kommuner inom sex mils radie från Göteborg. Fortsättningsvis väljer vi att kalla skolorna för A-skolan, respektive B-skolan. Kommunerna får följaktligen namnen A-kommunen och B-kommunen. Vi valde dessa två kommuner eftersom de i viss mån representerar två relativt "vanliga" svenska kommuner.

Kommun A

Kommun A är beläget i närheten av Göteborg och har cirka 35 000 invånare. I informationsmaterial från kommunen beskriver man sig själva som en trygg och charmig småstad med en växande befolkning. Den största sektorn i kommun A är vård och omsorg tätt följt av handel och kommunikation. Den tredje största sektorn är tillverkningsindustrin. Kommunen ligger under riksgenomsnittet när det gäller antalet utlandsfödda invånare. Sett till invånarnas utbildningsgrad så ligger den något under rikssnittet framförallt sett till eftergymnasiala utbildningar. Medelinkomsten i kommun A ligger dock på en något högre nivå jämfört med riksgenomsnittet. I kommun A ligger den på 232 000 kronor per år, jämfört med riksgenomsnittet på 228 000 kronor.

Gymnasieskolan i Kommun A är en skola med 1 600 elever fördelade på 16 olika gymnasieprogram. Skolan har fokuserat på trygghet och gemenskap och man beskriver hur skolan har bra lokaler och en lugn arbetsmiljö. På skolans hemsida framhävs en stark idrottstradition och att det finns ett utbrett samarbete med ett flertal olika skolor runt om i världen. Eleverna uppges ha inflytande över sitt dagliga skolarbete genom organ som klassråd, programråd, skolkonferens och elevråd. Detta inflytande gäller både planering, genomförande och uppföljning av undervisningen.

Kommun B

Kommun B beskriver sig som en kommun med ett rikt kultur- och föreningsliv där det finns något för alla. Det bor cirka 37 900 personer i kommunen och där finns en gymnasieskola som är i kommunal regi. Sett till statistiken föds det något fler barn i kommun B jämfört med riksgenomsnittet. Det sker även en inflyttning till kommunen

som är större än utflyttningen och under 2006 ökade kommunbefolkningen med drygt 500 personer. Även i kommun B bor det färre utlandsfödda jämfört med riksgenomsnittet, samtidigt ligger invånarnas utbildningsnivå nära genomsnittet. De flesta jobben i kommunen finns inom sektorn utbildning och forskning, tätt följt av handel, kommunikation, vård och omsorg. Ekonomiskt sett är kommunen en höginkomsttagarkommun där den genomsnittliga medelinkomsten ligger på 258 000 per år jämfört med riksgenomsnittet på 228 000 kronor per år.

Gymnasieskola B ligger nära centrum i centralorten och har cirka 1 400 elever. På skolan finns det 11 olika gymnasieprogram, skolan rymmer även lärlingsutbildning och gymnasiesärskolan. På skolans hemsida beskrivs det natursköna området kring skolan och man framhäver en gemenskap som skapar en trygg skolmiljö. Skolan profilerar sig med en stark idrottstradition men där finns även flera profiler inriktade mot skapande verksamheter. Lokalt styre står i fokus genom att skolan tillämpar elevmajoritet i vissa beslut. Detta yttrar sig genom att en grupp elevrepresentanter har fått i uppdrag av utbildningsnämnden att i vissa frågor besluta om lokala kurser och arbetsmiljö. Gruppen är även rådgivande i frågor som rör personal och budget.

4.2.2 Avgränsningar

Under arbetets gång har vi valt att avgränsa oss på flera sätt. Antalet skolor är den första och kanske även största avgränsningen vi har tvingats ta ställning till. Att antalet skolor till slut blev två känns realistiskt ur många perspektiv, dels för att vi ska hinna samla in och hantera det material vi får in, dels för att kunna få en jämförelse mellan två relativt likvärdiga skolor. Antalet elever och rektorer som fått svara på enkäten är ytterligare en avgränsning. Med tanke på att enkäterna innehåller förhållandevis många frågor som behöver analyseras både kvantitativt och kvalitativt ansåg vi att cirka 120 elevenkäter var ett rimligt antal. Syftet med enkätundersökningar är att kunna upptäcka generella mönster hos en bred urvalsgrupp och med cirka 120 elever tror vi att det är möjligt att uppnå detta.

Rektorsenkäterna är av naturliga skäl färre till antalet eftersom skolorna inte har fler rektorer. För att öka urvalet bland rektorerna hade vi kunnat vända oss till andra skolor och lämnat enkäter till deras rektorer. Eftersom vi ville undersöka hur rektorer och deras elever såg på elevinflytande ansåg vi det dock mer relevant att koncentrera sig på elever och rektorer från samma skolor.

4.3 Datainsamlingsmetoder

Ett problem med enkätundersökningar är att de kan innebära en större risk för bortfall jämfört med exempelvis intervjuer. En enkät som kommer på posten är lätt att glömma bort eller att slänga i soporna jämfört med en personlig kontakt som ber om en intervju (Esaiason, 2006:260). Under utformandet av själva enkäten har vi därför funderat mycket över hur vi ska kunna motivera vår undersökningsgrupp att verkligen svara på våra frågor. Det största bortfallet tror vi dock att vi har lyckats undvika genom att i de flesta fall vara närvarande i klassrummet när eleverna genomför enkäten. Då har vi även fått möjlighet att mer utförligt presentera vår studie och reda ut eventuella frågetecken som kan uppstå när enkäten ska fyllas i (Stukát, 2005:47).

Ett annat sätt att motverka bortfall innebär att vi har arbetat mycket med formuleringen av enkätfrågorna. Johansson och Svedner (2001:29-30) poängterar vikten av att konstruera bra enkätfrågor för att uppnå hög svarsfrekvens. Frågorna ska vara lättbegripliga, de ska enbart behandla en fråga åt gången och antalet frågor bör helst inte vara allt för stort. För att undvika att falla i de vanligaste fallgroparna har vi tittat på andra enkäter som behandlar elevers inställning till elevinflytande. Bland annat har vi inspirerats av Gun Wiklunds (1998) enkätstudie bland elever vid gymnasieskolor i Malmö.

Vid formulerandet av en enkätundersökning finns det två huvudmetoder att ta ställning till framförallt när det gäller utformandet av enkätformuläret. Stukát tar upp de två möjligheterna som innebär att forskaren antingen utformar ett *ostrukturerat* frågeformulär eller ett *strukturerat* (2005:43-44).

Precis som namnet antyder innebär den förstnämnda metoden, det ostrukturerade formuläret, att enkäten innehåller öppna frågor där den som svarar på enkäten själv får formulera sitt svar. Ett exempel på en sådan fråga skulle kunna vara "Hur upplever du din möjlighet till elevinflytande?" Svaret ges på några blankrader. En fördel med den här typen av frågor är att den som svarar på enkäten inte blir begränsad av några standardiserande svarsalternativ, samtidigt krävs det mer motivation för den här typen av enkätfrågor eftersom öppna frågor tar betydligt längre tid att svara på. Dessutom kan ett öppet frågeformulär ge en svårare efterföljande analys eftersom det krävs mer arbete med att bearbeta de friare svaren jämfört med fasta svarsalternativ (ibid.).

Det strukturerade frågeformuläret innehåller istället frågor med fasta svarsalternativ som exempelvis "Hur upplever du din möjlighet till elevinflytande? Bra, mindre bra eller dålig". Risker med den här metoden är att alternativen blir alltför grova för att kunna uppnå något egentligt resultat. Ovanstående fråga skulle därför lämpa sig bättre med någon form av skala med fler svarsalternativ än tre. Stukát rekommenderar en femgradig skala från mycket bra till mycket dåligt som ett exempel som ger ett mer nyanserat svar. I vissa fall kan det även vara lämpligt att kombinera de fasta svarsalternativen med ett öppet alternativ där den svarande kan formulera sitt eget svar om inget av de övriga alternativen passar in (Stukát, 2005:45).

I vårt fall har vi använt oss av ett frågeformulär som i huvudsak bygger på strukturerade frågor med fasta svarsalternativ. De flesta frågorna besvaras genom att urvalsgruppen får fylla i antingen en tiogradig skala eller svara ja eller nej. Ett fåtal frågor i enkäten har en mer öppen karaktär genom att de svarande själva får formulera ett svar på en eller flera blankrader. Exempel på sådana öppna frågor är: "Finns det något område där du tror att eleverna skulle vilja ha mer inflytande? (ange vilket)" eller "I vilket skolämne anser du att eleverna har *mest* inflytande?" Även den sista frågan på enkätformuläret har en öppen karaktär där de svarande kan uppge om de har några ytterligare synpunkter kring elevinflytande. Den variant som delades ut till rektorerna innehåller fler öppna frågor jämfört med elevernas enkät. Ett av huvudskälen till detta är att vi tror att rektorerna förhoppningsvis är lite mer tålmodiga när det gäller att fylla i enkäter.

Vi valde att arbeta med en tiogradig skala i vår enkät, detta eftersom en enkät med ett mindre antal svarsalternativ exempelvis femgradig kan leda till att många kryssar mellan de olika alternativen. En annan fråga som vi har funderat mycket över var om vi skulle ha ett mittenalternativ på vår enkät. Esaiasson med flera (2006:275) argumenterar både för och emot ett användande av mittenalternativ då detta kan missbrukas av svarande som

konsekvent inte vill ta ställning utan bara kryssar i det mittersta alternativet. Samtidigt kan det när man frågar efter åsikter och upplevelse vara bra att ha ett mittenalternativ. Man kan inte förvänta sig att alla svarspersoner har uppfattningar om samtliga frågor.

Själva enkäten innehåller inledningsvis ett antal frågor som kan ses som lättare uppvärmningsfrågor där vi frågar om ålder, kön och vilket gymnasieprogram som de svarande studerar på.² Efter det kommer olika frågor där vi försöker skapa oss en bild av den svarandes engagemang med frågor om aktivitet på andra arenor än just skolan. Detta studeras bland annat genom att fråga om de har skrivit insändare till tidningar, deltagit i demonstrationer eller liknande. Sedan följs enkäten av ett antal frågor om inflytande där eleverna förväntas ta ställning på en tiogradig skala. Dessa frågor är detaljfrågor som ger oss en inblick i hur eleverna uppfattar sina möjligheter till inflytande inom ett antal specifika områden som exempelvis inflytande över schema, arbetssätt och bedömning. Slutligen går vi in ännu djupare och frågar efter elevernas egna önskemål om vad de själva vill ha mer inflytande över på skolan och hur viljan att ha detta tar sig uttryck.

Den enkät som är anpassad för eleverna innehåller även en del frågor kring huruvida eleverna vet vart de ska vända sig om de vill förändra något och om de någon gång under skoltiden har försökt förändra något. Dessa frågor är inte direkt kopplade till våra frågeställningar men vi anser ändå att det är relevant att ta reda på om eleverna känner till vilka möjligheter de har till förändring och om de har utnyttjat dessa.

Rent praktiskt har enkäten utformats i två olika versioner, en till eleverna och en till rektorerna. Båda formulären innehåller i huvudsak samma frågor, detta för att vi ska kunna se om det finns några skillnader i hur eleverna och rektorerna ser på möjligheten till inflytande. Däremot har frågorna naturligtvis formulerats annorlunda beroende på om det är en elev- eller en rektorsenkät. Fråga 13 i elevenkäten har exempelvis formulerats på följande sätt: ”Finns det något område i skolan där du känner att du skulle vilja ha mer inflytande än vad du har nu?” Fråga 14 i enkäten för rektorerna ser istället ut så här: ”Finns det något område där du tror att eleverna skulle vilja ha mer inflytande?” I elevernas enkäter frågar vi dessutom efter vilket gymnasieprogram som de svarande studerar på. Även denna fråga hör samman med uppsatsens frågeställningar genom att vi ville undersöka eventuella skillnader i synsätt beroende på vilka gymnasieprogram eleverna studerar på.

4.4 Procedur

För att samla in vårt material har vi som tidigare nämnt använt oss av en enkätundersökning. Enkäterna har delats ut till både elever och rektorer på två olika gymnasieskolor i Västra Götaland.

För att minimera bortfallet i undersökningen valde vi att själva åka ut med enkäten till de båda skolorna. Genom att presentera oss för klasserna och rent fysiskt finnas närvarande medan enkäterna fylldes i tror vi att vi har kunnat undvika ett allt för stort bortfall. I vissa fall har frånvaron i klasserna varit så hög att enbart cirka hälften av eleverna har varit närvarande. I de fallen har vi istället gett instruktioner till klassföreståndarna om att informera om enkäten och att dela ut den till eleverna vid ett senare tillfälle.

---

² Se bilaga 1 och 2 för de fullständiga enkätformulären.

Rektorerna på A-skolan fick sina enkäter via e-post efter att vi informerat dem om undersökningen via telefon. B-skolans rektorer var fler till antalet och därför valde vi att åka ut och lämna enkäterna tillsammans med ett följebrev med information direkt i respektive rektors postfack på skolan. Cirka en vecka efter vi delat ut enkäten skickade vi ett e-postmeddelande med en påminnelse till de rektorer som ännu inte lämnat in enkäten.

4.5 Databearbetningsmetoder

För att kunna behandla den mängd enkätsvar som vi samlat in använde vi oss av dataprogrammet SPSS. Alla frågor i enkätformulären, förutom den sista frågan om övriga synpunkter, försågs med en särskild kod för identifiering. För att på ett enkelt sätt kunna åskådliggöra vårt resultat fick vi även koda varje möjligt svarsalternativ till en unik siffra. Ett ja-svar kunde exempelvis få siffran 1 medan ett nej-svar kodades som 2.

Under databearbetningen har vi gjort vissa kategoriseringar av olika svarsalternativ för att underlätta resultatredovisningen. Detta gäller exempelvis frågor som *"I vilket ämne upplever du att du har minst/mest inflytande?"*. Här har många elever från de praktiska programmen svarat ämnen som ellära, hantverksteknik och fordonsteknik. För att kunna sortera svaren valde vi att placera sådana ämnen som är specifikt kopplade till en särskild utbildning under kategorin *yrkesämne*. På samma sätt har svar som latin, engelska och franska sorterats under kategorin *språk*. Däremot har vi valt att behålla ämnet svenska som en egen kategori.

I vissa fall har vi även gjort sammanslagningar av vår tiogradiga skala. Anledningen är dels att det blev lättare att redovisa resultaten utan allt för många svarsalternativ, dels upptäckte vi att det var relativt få svarande som valde att kryssa för de yttersta alternativen 1 respektive 10. I vissa fall har vi därför slagit ihop svarsalternativen 1, 2 och 3. På samma sätt har alternativen 8, 9 och 10 slagits samman till ett alternativ. I vår resultatredovisning använder vi oss också av måttet procentandel som svarat alternativ 6-10. Denna siffra avser det sammanlagda procentvärdet för svarsalternativen 6, 7, 8, 9 och 10, och kan därför klassas som dem som ställer sig positiva till möjligheten till inflytande.

I tabellerna har vi valt att redovisa våra resultat i både procent och antal, detta för att göra det så överskådligt som möjligt för läsaren. Eftersom det dessutom är ett förhållandevis litet antal svarande som deltar i undersökningen skulle en redovisning endast i procent kunna bli missvisande.

4.6 Reliabilitet och validitet

Med rubriken reliabilitet och validitet avser vi att diskutera dels hur pass tillförlitlig eller noggrann vår undersökning är (reliabilitet), dels huruvida vår undersökning mäter det den verkligen avser att mäta (validitet) (Stukát, 2005:125).

Om vi inledningsvis tittar på reliabiliteten så avser den indirekt om den mätmetod som vi valt för studien kan anses ge ett tillförlitligt resultat (Ibid.). När man som i vårt fall genomför en enkätundersökning med över hundra respondenter finns det naturligtvis en hel del faktorer som kan påverka studiens reliabilitet. Tänkbara problem som ger bristande reliabilitet kan exempelvis vara fel orsakade av slump eller slarv under själva

datainsamlingen eller den efterföljande databearbetningen (Esaiasson, 2006:67). Detta kan i sin tur ge en felaktig bild när materialet analyseras.

I vårt fall har vi till exempel haft problem med att tyda vad vissa respondenter har skrivit på sina enkätformulär. I en del fall har vi också av andra orsaker inte kunnat kategorisera en del svar. Fråga 14 i elevenkäten är ett sådant exempel. Som svar på i vilket ämne som eleverna hade mest inflytande namngav ett fåtal respondenter enskilda lärare utan att ange vilket ämne som de undervisar i. Eftersom vi saknar kunskap om vilka lärare som undervisar i vilket ämne har vi valt att klassa dessa svar som bortfall. Det kan dock tilläggas att det har rört sig om ett fåtal svar som inte har kunnat klassificeras. Med tanke på mängden enkäter är det även omöjligt att utesluta att vi någon gång under inmatningen av enkätsvaren skrivit in en siffra fel i dataprogrammet. Den här typen av fel har vi dock försökt att minimera genom att en av oss har läst upp enkätsvaren samtidigt som den andre har skrivit in rätt siffra i datorn. I efterhand har vi även kontrollerat våra inmatningar genom att jämföra enkätsvaren med siffrorna i datorn. Vid denna kontroll visade det sig att av 50 kontrollerade enkätsvar hittade vi enbart en siffra som var felaktig.

Den delen av enkätundersökningen som består av fria formuleringar från respondenternas sida kan vara svårare att analysera. För att undvika subjektiva värderingar har vi därför valt att i så stor utsträckning som möjligt redovisa svaren genom att ta med dem som citat. Det bör även här poängteras att det är ytterst få personer som har utnyttjat sin möjlighet att ge egenformulerade svar.

Med validitet menas om det mätinstrument som vi har valt för studien verkligen avser att mäta det som är uppsatsens syfte (Stukát, 2005:126). I vårt fall är det alltså avgörande att vår enkätstudie kring elever och rektorers uppfattning om elevinflytande besvarar uppsatsens syfte och frågeställningar. Genom enkätundersökningen ställs en rad olika frågor till både rektorer och elever om hur de uppfattar möjligheten till inflytande inom olika områden i skolan. Frågorna som ställs avser inflytande på en generell nivå, såväl som på en mer detaljerad nivå. Vi anser därmed att vår metod är lämplig för att besvara de ställda frågeställningarna.

Naturligtvis kan vi aldrig, trots alla våra ansträngningar, garantera en undersökning med fullständig reliabilitet och validitet. Vi anser dock att vi genom de ovan nämnda kontrollerna har kunnat minimera riskerna betydligt för att studien skulle bli skev eller otillförlitlig i sitt resultat.

4.6.1 Bortfall

Stukát nämner två olika sorters bortfall, externt och internt bortfall (2005:64). Det externa bortfallet innebär att någon eller några i urvalsgruppen av olika anledningar väljer att inte delta i undersökningen eller att vi som genomförare av studien inte lyckas få tag på vissa i urvalsgruppen. Ett internt bortfall betyder däremot att de som deltagit i enkäten inte har svarat på samtliga frågor. I vårt fall har det i första hand varit det externa bortfallet som har inneburit vissa problem.

För att genomföra vår studie delade vi ut sammanlagt 120 elevenkäter på de två skolor som ingick i studien. Detta innebär att på varje skola delades 60 enkäter ut, jämnt fördelade mellan studieförberedande och praktiska gymnasieprogram. Samtidigt fick

rektorerna på de båda skolorna en enkät vardera. Totalt rörde det sig om elva rektorsenkäter.

Sett till elevenkäterna fick vi tillbaka 109 enkäter. Det ger alltså ett bortfall på elva personer. Bland dessa elva fanns det förstås olika skäl till att inte delta i enkäten. Ett fåtal elever avböjde att svara på enkäten när den delades ut i klassrummet, det största bortfallet berodde dock på att eleverna inte var närvarande vid det tillfälle då enkäterna delades ut. Av de elva elever som föll bort ur undersökningen hörde sex stycken till gruppen studieförberedande program och fem från gruppen praktiska program. Eftersom bortfallet är nästintill jämnt fördelat mellan de båda urvalsgrupperna tror vi inte att det påverkar undersökningen nämnvärt.

När det gäller rektorerna blev bortfallet större, vilket kan ses som allvarligt med tanke på att den här urvalsgruppen är betydligt mindre. Av elva rektorer fick vi in åtta svar. På A-skolan svarade samtliga tre rektorer på enkäten, på B-skolan däremot svarade endast fem av åtta. Vi gjorde försök att minska bortfallet genom påminnelser via både e-post och postfack men med tanke på tidsaspekten fanns det en gräns för hur länge vi kunde vänta på svar. Anledningen till att bortfallet i slutändan blev så stort kan bero på att det verkar ha gått en ”inflation” i enkäter inom skolvärlden. Från en rektor fick vi dessutom förklaringen att han av princip inte brukade svara på några enkäter.

Ett stort bortfall är naturligtvis aldrig bra. Däremot hoppas vi att eftersom rektorerna på en skola i viss mån är representanter, inte bara för sin egen åsikt, utan även för skolans förhållningssätt så behöver det inte alltid påverka tillförlitligheten på ett allt för omfattande sätt. Detta visar sig även i de analyser som vi har gjort. I många fall svarar rektorerna på de två skolorna förhållandevis samstämmigt och det tyder på att studiens tillförlitlighet ändå kan betraktas som god.

4.7 Etiska aspekter

Alla vetenskapliga undersökningar måste ta ställning till en rad etiska aspekter. När man arbetar med barn, eller som i vårt fall med unga vuxna, blir det förstås ännu viktigare att studien bygger på hänsyn och respekt för de som ingår i undersökningsgruppen. För vår del var det delvis etiska dilemman som gjorde att vi i slutändan valde att genomföra vår enkätundersökning bland elever i år tre på gymnasiet. Vid undersökningar som innefattar barn eller elever under 18 år krävs skriftligt samtycke från föräldrar eller vårdnadshavare (Stukát, 2005:131). Vi anser att det hade blivit alltför tidskrävande att hinna samla in dessa tillstånd innan enkäten kunde delas ut.

Naturligtvis kvarstår ändå en rad etiska principer även med gymnasieelever och rektorer. Exempelvis är de deltagande garanterade anonymitet i den mån att vi inte avslöjar vilka skolor som vi har delat ut enkäten på. I den information som har föregått enkäterna har vi varit öppna med vad själva undersökningen syftar till och vad resultatet från enkäterna kommer att användas till. Vi har även påpekat för urvalsgruppen att deltagandet är frivilligt samt att eleverna och rektorerna när som helst under ifyllandet av enkäten har rätt att avbryta enkäten utan att bli ifrågasatt. I anslutning till att enkäten delades ut lämnade vi även ut kontaktuppgifter där deltagarna kan nå oss för vidare frågor och funderingar.

5 Resultatredovisning

Resultaten från vår enkätundersökning presenteras under rubriker som motsvarar våra frågeställningar. Beroende på karaktären på frågeställningarna kommer resultaten att presenteras på olika sätt. I vissa fall har vi valt att redovisa resultatet i löpande text, i andra fall genom diagram eller tabeller.

I resultatredovisningen har vi tagit fram de variabler som är väsentliga för att besvara våra frågeställningar. Eftersom enkätformulären innehåller ganska många frågor har vi tvingats utelämna vissa aspekter som inte har varit nödvändiga för vår analys, men som kan vara intressanta vid kommande studier.

5.1 Presentation av urval

Undersökningen består av sammanlagt 117 enkäter varav åtta är ifyllda av rektorer på de båda deltagande skolorna. De resterande 109 enkäterna är elevenkäter. Från A-skolan medverkar tre rektorer och 52 elever. Från B-skolan medverkar fem rektorer och 57 elever. Bland eleverna i undersökningen deltar klasser från samhälls-, bygg, hantverks-, el- och fordonsprogrammet. Fördelningen av eleverna ser ut enligt följande tabell:

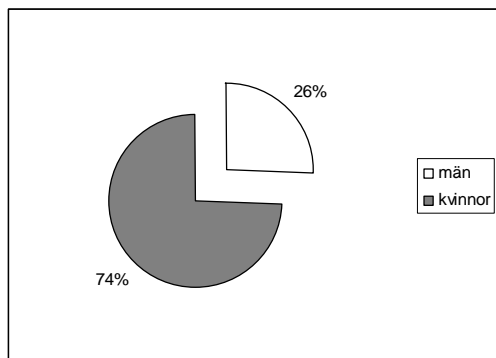
Tabell 5.1 Fördelning av elever från respektive gymnasieprogram A- och B-skola.

Gymnasieprogram	Antal	Procent
Samhällsprogrammet A-skola	24	22,0
Elprogrammet A-skola	17	15,6
Fordonsprogrammet A-skola	11	10,1
Samhällsprogrammet B-skola	30	27,5
Byggprogrammet B-skola	16	14,7
Hantverksprogrammet B-skola	11	10,1
Summa totalt	109	100

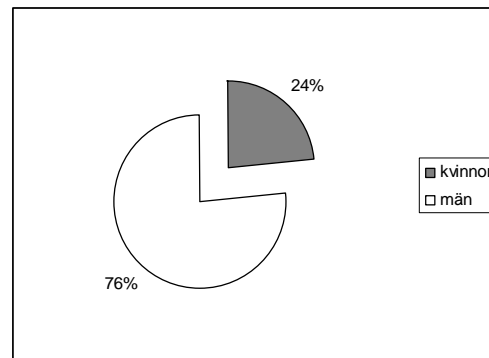
Fortsättningsvis kommer vi att i de flesta fallen välja att presentera eleverna från de båda skolorna i två olika grupper; elever från studieförberedande program (det vill säga samhällsprogrammet) och elever från praktiska program (elever från bygg-, hantverks-, el- och fordonsprogrammet). Därmed har vi på A-skolan 24 elever som går på studieförberedande program och 28 elever som går på något av de praktiska programmen. På B-skolan är samma fördelning 30 på studieförberedande program och 27 på praktiska program.

Sett till könsfördelningen i urvalsgrupperna är de rektorer som har svarat på A-skolan en kvinna och två män. På B-skolan är tre rektorer kvinnor och två är män. Bland eleverna är

könsfördelningen för hela undersökningsgruppen oavsett skola 51 procent män och 49 procent kvinnor. De kvinnliga eleverna dominerar på de studieförberedande utbildningarna. 74 procent av de studenter på dessa utbildningar som ingår i urvalsgruppen är kvinnor. På de praktiska programmen är situationen den omvända. Där är 76 procent av eleverna oavsett skola män, medan 24 procent är kvinnor.

Figur 5.1 Fördelning kvinnor respektive män inom studieförberedande program n=54

Figur 5.2 Fördelning kvinnor respektive män inom praktiska program n=55

I frågeformuläret hade vi som uppvärmning frågor om politiskt eller demokratiskt engagemang både i och utanför skolan. Endast ett fåtal av eleverna som ingår i studien (10 stycken) har kryssat för att de är eller har varit engagerade i någon organisation eller förening som syftar till påverkan av samhället. Bland de organisationer som nämns finns socialdemokraternas ungdomsförbund SSU, MUF (moderaternas ungdomsförbund), Grön ungdom, Ung vänster, Nollrasism, Amnesty samt PETA som är en djurrättsorganisation.

När det gäller delaktighet i formella organ för inflytande i skolan som elevråd, klassråd eller olika intresseråd, visar enkätundersökningen ett liknande resultat. I årskurs tre på gymnasiet har endast 17 procent (eller 19 stycken) av de 109 elever som ingår i studien någon gång under sin skoltid varit engagerad i någon sådan grupp. Värt att notera är att bland de 19 elever som har svarat ja på frågan går 14 på ett studieförberedande program. Endast fem elever från de praktiska programmen uppger att de har medverkat i grupper för inflytande i skolan.

Däremot verkar det finnas en vilja att påverka, men på andra sätt. Vid frågan har du någon gång försökt påverka något i skolan svarar en förhållandevis hög andel av eleverna, 46 procent eller 50 elever, att de har försökt förändra något. Av de elever som svarat ja på frågan går 60 procent (30 elever) på något av de studieförberedande programmen. 40 procent, eller 20 av de elever som svarat ja, går på ett praktiskt program.

När elevråd och politiska partier verkar ha förlorat inflytande ser vi att ungdomarna som deltar i vår studie använder andra vägar för att försöka göra sin röst hörd. Enkätundersökningen visar att 58 procent av eleverna (63 stycken) under det senaste året har skrivit på en namnsamling. Skrivit insändare till tidningar har 12 procent (13 stycken) gjort, medan bara 6 procent (7 stycken) har deltagit i något diskussionsforum på Internet i syfte att påverka samhället. Frekvensen skiftade mycket mellan de olika klasserna och bland vissa klasser hade en majoritet av eleverna deltagit genom att exempelvis skriva insändare till tidningar eller underteckna namnsamlingar. I andra klasser hade det däremot knappt skett någon aktivitet alls. Detta kan tyda på att man i vissa klasser gemensamt har gjort något för att försöka påverka sin situation.

5.2 Elevers syn på inflytande

Vår inledande frågeställning avsåg att ta reda på vilken syn gymnasieelever har på de möjligheter till inflytande som finns, och om det finns några skillnader beroende på vilket gymnasieprogram som eleverna studerar på. För att besvara denna fråga har vi formulerat enkätfrågor som mäter elevernas syn på elevinflytande på såväl generell som mer detaljerad nivå.

5.2.1 Elevers syn på elevinflytande oavsett gymnasieprogram

En av de mer allmänna frågorna som ställdes i enkätformuläret var frågan ”*Generellt sett, hur mycket inflytande anser du att du har över din utbildning*”. Svaret angavs på en tiogradig skala där 1 var inget inflytande och 10 innebar mycket stort inflytande. För att tydliggöra resultatet har vi använt oss av måttet procentandel som svarat alternativ 6-10. Här har vi adderat procentsumman för svarsalternativen 6-10, det vill säga de som är positiva till det faktiska inflytandet. Vid redovisningen har även valt att slå samman svarsalternativen 1, 2 och 3, samt 8, 9 och 10. Svarsalternativen 4, 5, 6 och 7 står för sig.³

Tabell 5.2 Fördelning elevsvar enkätfråga ”Generellt sett hur mycket inflytande anser du att du har över din utbildning?” 1 betyder inget inflytande, 10 betyder mycket stort inflytande. Tabellen avser samtliga elever, oavsett gymnasieprogram.

Svarsalternativ	Antal	Procent
1, 2, 3	12	11
4	11	10
5	27	25
6	20	19
7	25	23
8, 9, 10	13	12
Summa	108	100
Andel som svarat alternativ 6-10	58	54
Antal ej svarande på frågan	1	

Som tabellen visar verkar det som att de flesta eleverna anser att deras faktiska inflytande ligger någonstans i mitten på skalan eller strax däröver. De flesta eleverna valde något av mittalternativen för att beskriva hur mycket inflytande de ansåg sig ha. Detta märks genom procentandelen för alternativen 6-10 som ligger på 54 procent, det vill säga strax över hälften. Två av eleverna svarade en etta, alltså inget inflytande alls, medan endast en elev ansåg sig ha mycket stort inflytande, en tia. En elev har inte svarat på frågan.

³ Se s. 18 för förklaring av sammanslagning.

Jämför man denna fråga med den näst sista frågan i frågeformuläret ”Generellt sett, hur nöjd är du med din möjlighet till inflytande?” ser man en tendens till att något fler väljer bland alternativen 1, 2 eller 3 (se tabell 5.3). Detta gör att procentandelen för alternativen 6-10 ligger något lägre med 44 procent jämfört med 54 procent för den föregående frågan. Sju elever väljer här att kryssa för alternativ 1 som betyder mycket missnöjd, jämfört med två elever i frågeställningen om hur mycket inflytande de har.

Tabell 5.3 Fördelning elevsvar enkätfråga ”Generellt sett hur nöjd är du med din möjlighet till inflytande?” 1 betyder mycket missnöjd, 10 betyder mycket nöjd. Tabellen avser samtliga elever, oavsett gymnasieprogram.

Svarsalternativ	Antal	Procent
1, 2, 3	18	17
4	12	11
5	30	28
6	21	19
7	12	11
8, 9, 10	15	14
Summa	108	100
Andel som svarat alternativ 6-10	48	44
Antal ej svarande på frågan	1	

Resultaten från de frågeställningar som efterfrågar inflytande på en mer detaljerad nivå visar vissa skillnader mellan de olika frågeområdena (se tabell 5.4). I huvudsak verkar elevernas möjligheter till inflytande vara ganska liten. Detta är särskilt tydligt när det gäller frågor kring schemaläggning och schemabrytande aktiviteter som friluftsdagar. Vid frågan om hur mycket inflytande eleverna ansåg sig ha över schemaläggning har 24 procent (26 stycken) av eleverna svarat något av alternativen 6-10. Frågan om inflytande över schemabrytande aktiviteter visar en än mer negativ tendens med 16 procent (18 stycken) av eleverna som angett alternativen 6-10.

Det detaljfrågeområde som eleverna verkar ha mest inflytande över enligt vår undersökning är vilka arbetssätt som förekommer under lektionerna. Här har 47 procent av de tillfrågade eleverna kryssat för något av de positiva alternativen 6-10, alltså stort eller mycket stort inflytande.

Tabell 5.4 Fördelning procentandel elever som svarat alternativ 6-10 på detaljfrågorna. Kolumnen "oavsett program" avser samtliga elever. Tredje och fjärde kolumnen avser elever fördelade på praktiska respektive studieförberedande program, n= 55 för de praktiska programmen, n=54 för de studieförberedande programmen.

Frågeområde	Procentandel som svarat alternativ 6-10 (oavsett program)	Praktiskt program	Studieförberedande program
Arbetsätt	47	51	43
Bedömning av kurser	40	49	30
Arbetsmiljö	35	39	31
Planering av kursinnehåll	33	41	23
Schemaläggning	24	40	8
Schemabrytande aktiviteter	16	24	10

Ett anmärkningsvärt resultat fick vi även fram när vi tittade på frågan om eleverna vet vem de ska vända sig till för att påverka något. Där visar det sig att hela 44 procent (48 stycken) av de tillfrågade eleverna saknar kunskap om vem de ska vända sig till. Bland de elever som har svarat ja på frågan om de vet var de ska vända sig till har de sedan fått ange vem som de i så fall ska ta kontakt med. 23 procent (25 stycken) av eleverna svarar här att de vänder sig till rektorn när det är något som de vill förändra. En förhållandevis liten andel av eleverna, 15 procent (16 stycken), uppger att de skulle vända sig till elevrådet.

När vi frågade vad på skolan som eleverna vill ha mer inflytande över svarade den största gruppen, 52 procent (57 stycken), att de inte visste. Detta kan tyda på ett bristande engagemang, men även på att eleverna inte vet vad de kan förändra och ha inflytande över. Därför känner de en hopplöshet inför ett engagemang. Elevernas brist på engagemang bekräftas genom en elevkommentar ur enkätundersökningen. Under sista punkten, *övriga synpunkter*, skrev en elev följande: "Även om man vill ha inflytande så orkar man inte bry sig, när något inte är enkelt så skiter man i det". Detta är visserligen bara en elevs åsikt men citatet kan ändå indikera att det i vissa fall finns saker som eleverna vill påverka, men att det av olika skäl verkar finnas hinder för att orka eller kunna engagera sig.

5.2.2 Elevers syn på inflytande beroende på gymnasieprogram

Vår första frågeställning efterfrågade även om det fanns några skillnader i synen på elevinflytande beroende på vilket gymnasieprogram som eleverna studerade på. Resultatet från enkätundersökningen visar på ett antal skillnader mellan hur eleverna från de olika inriktningarna har besvarat enkäten. En tydlig skillnad som vi ser angående hur mycket inflytande eleverna har generellt sett är att elever på de praktiska gymnasieprogrammen verkar anse sig ha mer inflytande jämfört med elever på studieförberedande program (se tabell 5.5). Vi har även jämfört om det finns några skillnader inom grupperna praktiskt och studieförberedande på de olika skolorna. De

praktiska inriktningarna stämmer förhållandevis bra överens. Läser du på ett praktiskt program har du oftast samma uppfattning som andra elever på praktiska program oavsett skola. Det samma gäller för eleverna på de studieförberedande programmen.

Tabell 5.5 Fördelning elevsvar enkätfråga "Generellt sett hur mycket inflytande anser du att du har över din utbildning?" 1 betyder inget inflytande, 10 betyder mycket stort inflytande. Tabellen avser skillnaden mellan elever på studieförberedande respektive praktiska program. Resultatet anges i procent. Siffrorna inom parentes anger exakt antal (n).

Svarsalternativ	Studieförberedande program	Praktiskt program	Totalt
1, 2, 3	15 (8)	7 (4)	11 (12)
4	13 (7)	7 (4)	10 (11)
5	23 (12)	27 (15)	25 (27)
6	13 (7)	24 (13)	19 (20)
7	21 (11)	25 (14)	23 (25)
8, 9, 10	15 (8)	9 (5)	12 (13)
Summa	100 (53)	100 (55)	100 (108)
Andel som svarat 6-10	49 (26)	58 (32)	54 (58)
Antal ej svarande på frågan	1	0	

I stort är elever på praktiska program mer nöjda med sin studiesituation än vad eleverna på de studieförberedande programmen är. På alla detaljfrågor hade de praktiska programmen ett högre nöjdhetsindex, det vill säga att merparten av deras svar hamnade på den övre halvan av vår tiogradiga skala (se tabell 5.4). Exempelvis kan vi se på hur det är ställt med inflytandet enligt eleverna angående schemaläggning. Där anser 8 procent (4 stycken) av eleverna på de studieförberedande programmen att de har ett inflytande som matchar något av alternativen 6-10. På samma fråga för de praktiska programmets elever svarar 40 procent (22 elever) att de har relativt stort inflytande (alternativ 6-10).

Sett till de praktiska gymnasieprogrammen anser sig eleverna där ha mest inflytande över arbetssätten på lektionen. Minst inflytande har de över schemabrytande aktiviteter. Bland eleverna på de studieförberedande programmen har de i likhet med elever på praktiska program mest inflytande över arbetssätten på lektionerna. Minst inflytande anser de sig ha över schemaläggning.

Det enskilda skolämne som eleverna på praktiska inriktningar är mest nöjda med sett till inflytande är de yrkesämnena som ingår i utbildningen, exempelvis ellära hantverksteknik och fordonsteknik. Minst inflytande anser de sig ha i matematik. Dock var det många elever på de praktiska programmen som valde att inte svara på vilket ämne de hade minst inflytande över.

För de studieförberedande inriktningarna ser det ut som följande gällande samma fråga om vilket ämne som eleverna har mest respektive minst inflytande över. Mest inflytande anser eleverna sig ha i ämnena samhällskunskap och svenska (20 procent, vardera 11 svar per alternativ). Minst inflytande anser de sig ha i svenska (20) procent. (11 stycken) Dessa siffror kan verka förvirrande eftersom svenska har fått lika många procent både när det gäller vad eleverna anser sig ha mest och minst inflytande över. Detta kan vi förklara med att klasserna har skilda åsikter. Elva elever har svarat att svenska är det ämne de har minst inflytande i och elva andra elever har svarat att svenska är det ämne där man har mest inflytande.

5.3 Skillnader mellan rektorer och elever

Den andra frågeställningen som uppsatsen avser att besvara är hur synen på möjligheterna till elevinflytande skiljer sig mellan de båda grupperna elever och rektorer. Inledningsvis redovisar vi hur rektorerna har svarat på enkäten.

5.3.1 Rektorernas syn på elevinflytande

Det vi kan se när vi tittar på rektorernas svar på de allmänna frågeställningarna *”Generellt sett, hur mycket inflytande anser du att eleverna på din skola har över sin utbildning?”* och *”Generellt sett, hur nöjda tror du att eleverna på din skola är med det inflytande som de har?”* är att även svaren från rektorerna ligger inom mittenalternativen. Ingen av rektorerna anser att eleverna har totalt inflytande, samtidigt är det heller ingen som svarar att eleverna inte har något inflytande alls. Det högsta angivna svaret på de båda frågorna är en nia på frågan hur mycket inflytande eleverna har, och en åtta på frågan hur nöjda eleverna är. Det lägsta angivna svarsalternativet är för den första frågan en trea, för den andra frågan om hur nöjda eleverna är blev det lägsta angivna svaret en fyra.

Vid detaljfrågorna verkar rektorerna anse att eleverna har mest inflytande över arbetssätt tätt följt av bedömningen av kurser och arbetsmiljö (se tabell 5.6). På frågan om hur mycket inflytande eleverna hade över arbetssätt svarade sex av rektorerna en sexa, medan svarsalternativen 7 och 8 fick ett svar vardera. Samtliga svar hamnade alltså på den positiva delen av skalan. En liknande fördelning fick vi vid frågan bedömning av kurser, där fyra rektorer kryssade för alternativ sex. Alternativen fem och åtta fick vardera ett svar. Alternativ fyra fick två svar. Detta verkar tyda på att det finns en någotsånär samlad bild bland rektorerna om att dessa tre områden är något som eleverna har relativt stort inflytande över.

Den mest negativa bilden av elevinflytande finner vi när vi ser på rektorernas syn på inflytande över schemaläggning och kursinnehållet. Vid frågan schemaläggningen finns det ingen entydigt negativ bild men det är ett av de områden där några av rektorerna har svarat alternativ två, alltså relativt litet elevinflytande. Även på frågan om planering av kurserna har flera av rektorerna svarat att de inte tror att eleverna är nöjda med deras möjligheter till inflytande.

Tabell 5.6 Fördelning procentandel rektorer som svarat alternativ 6-10 på detaljfrågorna. Tabellen avser samtliga rektorer oavsett skola, n=8

Frågeområde	Procentandel som svarat alternativ 6-10
Arbetsätt	100
Bedömning av kurser	63
Arbetsmiljö	63
Schemabrytande aktiviteter	38
Planering av kursinnehåll	25
Schemaläggning	25

Tre av åtta rektorer tror inte att det finns något område som de tror att eleverna skulle vilja ha mer inflytande över, övriga rektorer svarar att de tror att eleverna skulle vilja ha mer att säga till om när det gäller kursupplägg, trivselaktiviteter och bedömning av elevernas resultat. Det som är intressant här är att nära hälften av rektorerna inte tror att eleverna vill ha mer inflytande.

På frågan om det finns något område där rektorerna anser att eleverna *bör* ha mer inflytande fick vi i första hand svar som ökat inflytande över planering och genomförande av undervisning och kurser.

I rektorsenkäten ställde vi även den öppna frågan om de upplevde att det fanns några hinder för elevinflytande. Här svarar ett flertal av rektorerna att ansvaret till viss del kan ligga på eleverna som saknar brist på engagemang och intresse för saker som inte rör dem själva. Även styrdokumentet nämns som ett hinder för utvidgat elevinflytande, detta trots att dessa är mycket vagt formulerade och inte ger några klara direktiv om i vilken grad eller på vilket sätt som elevinflytande ska ske.

5.3.2 Skillnader mellan grupperna elever och rektorer

Det område som visar de största skillnaderna när vi jämför mellan eleverna och rektorerna är frågan om huruvida eleverna vet vem eller vilka som de ska vända sig till när de vill påverka något. Resultatet från elevenkäterna visar att 56 procent av eleverna vet var de ska vända sig. Detta innebär samtidigt att 44 procent av eleverna inte är säkra på vem de ska kontakta för att utöva inflytande. Bland rektorerna finns däremot en enad övertygelse om att eleverna har kunskap om vart de ska vända sig för att förändra. Samtliga rektorer i undersökningen har kryssat ja på denna fråga. Här framträder alltså en skillnad där rektorerna har en uppfattning om att eleverna har en kännedom om något som eleverna själva är osäkra på.

På frågan om eleverna vet vart de ska vända sig har de även fått ange vem de i så fall ska vända sig till för att påverka. Här har de elever som svarat ja gett varierande svar. En majoritet av eleverna har dock inte angett elev- eller klassråd som organ som de skulle kontakta i syfte att påverka. Istället förefaller rektorer eller programansvariga vara det naturliga valet för att få sin röst hörd. Detta verkar även ha uppmärksammats av

rektorerna. En av rektorerna på B-skolan skriver under punkten övriga synpunkter att eleverna på hans skola i första hand går direkt till rektorn med sina åsikter. I många fall uppger rektorn att han upplever att traditionella påverkansinstanser som elevrådet och den lokala styrelsen hoppas över.

Sett till de två generella frågorna kring elevinflytande (se fråga 6 och 19 i bilaga 2) finns en viss överensstämmelse i svaren från eleverna respektive rektorerna. Såväl eleverna som rektorerna har i första hand valt bland mittenalternativen när de har beskrivit hur mycket elevinflytande som finns och hur pass nöjda eleverna är med detta. Eleverna är något mer kritiska genom att elevgruppen till skillnad från rektorerna har några som kryssat för alternativ 1, alltså inget inflytande eller mycket missnöjd. Att eleverna är mer kritiska i sin inställning är kanske inte så konstigt vid den här formen av frågor.

Även vid detaljfrågorna visar de båda grupperna stora likheter. Bland eleverna är arbetssätt det område där de anser sig ha mest inflytande. Det är också det område som kommer överst sett till vilket ämne som rektorerna tror att eleverna har mest inflytande över. Det område som eleverna är mest negativa till sett till inflytande är schemabrytande aktiviteter. Här svarar rektorerna visserligen schemaläggning som det område där eleverna har minst möjlighet till inflytande. Schemabrytande aktiviteter kommer dock på tredje plats över detaljområden där rektorerna tror att eleverna har lite inflytande.

Som vi nämnt tidigare i resultatredovisningen svarar rektorerna att de områden som de tror att eleverna vill ha mer inflytande över är bedömningen av kurser samt planeringen och genomförandet av enskilda kurser. Även bland eleverna svarar den största andelen (18 procent eller 20 stycken) att de vill ha mer inflytande över upplägg av kurser. Här ingår svar som inflytande över prov, redovisningsformer och övriga frågor kring upplägg och genomförande. Det andra området som eleverna önskar mer inflytande över är schemaläggningen (10 procent, eller 11 stycken). Detta är även ett område som en stor del av eleverna anser sig ha relativt litet inflytande över.

Samtidigt väljer majoriteten av eleverna, 52 procent (57 stycken) att inte ange något svar alls. 10 elever svarar att de inte kan nämna något område där de vill ha mer inflytande. Det stora bortfallet på frågan kan tolkas som att majoriteten av eleverna inte kan uppge något område där de egentligen saknar inflytande och att de därmed är ganska nöjda med sin situation. En annan tolkning är att det är besvärligt att fylla i en enkät och att frågor som innebär ett självständigt formulerat svar har hoppats över.

En flicka på ett studieförberedande program skrev dock en kommentar som kan ge en viss förklaring till varför så många elever avstod från att ange något område där de vill se mer inflytande. *"Eftersom det inte är något man förväntar sig att ha så saknar man det inte, men det kan absolut bli bättre."* Det kan med andra ord alltså finnas en större vilja att påverka än vad enkätundersökningen ger sken av.

Om man jämför vilka ämnen eleverna anser sig ha mest inflytande över finns det även där vissa överensstämmande punkter. Rektorerna tror att eleverna har mest inflytande över ämnena samhällskunskap, idrott och svenska. Minst inflytande tror de att eleverna har i matematik, naturkunskap och språk.

Enligt eleverna själva har de mest inflytande över yrkesämnena som elteknik, hantverksteknik och liknande ämnen som är specifika för de praktiska programmen. På

andra plats över ämnen där eleverna upplever sig ha stort inflytande kommer samhällskunskap. Även svenska verkar vara ett ämne där eleverna kan påverka mycket. Svaren stämmer till stor del överens med vad rektorerna har angett, förutom att eleverna listar yrkesämnena högst. Vid frågan vilket ämne eleverna upplever sig ha minst inflytande över svarade eleverna i första hand svenska och matematik.

5.4 Skillnader i synen på elevinflytande jämfört med styrdokumentet

Vår tredje och sista frågeställning avser att studera hur rektorerna respektive elevernas syn på elevinflytande skiljer sig jämfört med den bild av inflytande som förmedlas genom styrdokumentet. Eftersom vår studie syftar till att undersöka elevinflytande bland gymnasieelever har jämförelsen gjorts med Lpf 94 i åtanke.

Läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) ger inga klara direktiv om vad elevinflytande innebär och hur det ska utformas i praktiken. Däremot står det i läroplanstexten att det inte är tillräckligt att genom undervisningen förmedla kunskap om demokrati. Undervisningen ska även verka för att eleverna själva ska ta vilja ta personligt ansvar och delta i demokratiska aktiviteter (Lpf 94: kap 1). Detta förutsätter dock att skolan informerar dels om utbildningens mål, innehåll och arbetsformer, dels om vilka rättigheter och skyldigheter som eleverna besitter.

Om vi ställer läroplanens ovan nämnda intentioner mot resultatet från vår egen undersökning ser vi exempelvis när det gäller inflytande över arbetssätt att 53 procent av eleverna (58 stycken) anser att deras inflytande är på den lägre delen av skalan (svarsalternativ 1-5), medan 47 procent (51 stycken) anser att det ligger på den övre delen av skalan. Det är visserligen en stor andel av eleverna som anser att de har relativt stort inflytande över arbetssätten, precis som styrdokumentet förespråkar. Samtidigt har majoriteten av eleverna kryssat för något av de lägsta svarsalternativen, vilket tyder på att läroplanens skrivningar om att eleverna ska ha inflytande över arbetsformerna inte helt stämmer överens med hur eleverna i vår studie uppfattade möjligheten till inflytande.

En viktig förutsättning för att eleverna ska kunna ha inflytande över sin utbildning är också att de har kunskaper om vad som bör ingå i utbildningen. Detta är enligt läroplanen skolans ansvar att informera eleverna om. Vi ser på resultatet från vår undersökning att eleverna inte alltid är så positivt inställda till sitt inflytande. När vi såg på hur eleverna uppfattade sitt inflytande över innehållet i kurserna svarade 67 procent (73 stycken) på den lägre delen av skalan (svarsalternativ 1-5), alltså litet eller inget inflytande. Resterande 27 procent (36 stycken) anser att elevinflytandet över utbildningens innehåll stämmer överens med svarsalternativen på den högra delen av skalan (svarsalternativ 6-10)

Läroplanens skrivningar om att eleverna ska vara informerade om hur de kan påverka stämmer inte helt överens med verkligheten i skolan om man ser till frågan om eleverna vet vem de ska vända sig till för att påverka något. Vår studie visade att bara 56 procent av eleverna ansåg sig ha den här kunskapen. Här kan vi alltså dra slutsatsen att skolorna till viss del har misslyckats i att medvetandegöra eleverna om hur de ska gå till väga för att utöva inflytande.

6 Slutdiskussion

Syftet med den här uppsatsen var att undersöka om det fanns några skillnader mellan hur elever och skolledare uppfattar möjligheten till elevinflytande. Studien bygger på en enkätundersökning bland 109 elever och åtta rektorer fördelade på två olika gymnasieskolor. Diskussionen i det här avsnittet följer de tre frågeställningar som uppsatsen avsåg att besvara.

Med tanke på att vårt urval kan ses som något begränsat bör man i den här typen av diskussion vara försiktig med att göra allt för grova generaliseringar av materialet. Vi kan inte utifrån att ha studerat elevinflytande på två gymnasieskolor säga att förhållandena är desamma på skolor i resten av landet. Däremot kan vi i vår studie skönja vissa mönster som även bekräftas av tidigare forskning.

6.1 Skillnader beroende på elevernas gymnasieprogram

Den första frågeställningen gällde hur elevernas syn på inflytande ser ut och om denna syn skiljer sig beroende på vilket gymnasieprogram som eleverna studerar på. Vår studie visar att generellt sett anser en majoritet av eleverna att de har relativt stort eller mycket stort inflytande över sin utbildning. Däremot indikerar vår studie att eleverna skulle vilja ha mer inflytande eftersom endast 44 procent av eleverna har angett att de är nöjda eller mycket nöjda med det inflytande som de faktiskt har.

När vi tittar på gymnasieprogram visar studien tydliga skillnader i hur eleverna uppfattar sina möjligheter till inflytande beroende på vilken form av gymnasieprogram som de läser på. Resultatet visar exempelvis att elever på praktiska gymnasieprogram anser sig ha större möjligheter till inflytande. Samtidigt är de på många punkter mer nöjda med sitt inflytande över skolgången. Detta märks både på de två allmänna enkätfrågorna men också på de frågor som efterfrågar inflytande på en mer detaljerad nivå.

Vi ser också en klar skillnad mellan de praktiska och de studieförberedande programmen sett till frågan om vilket ämne som eleverna anser sig ha mest eller minst inflytande över. Eleverna på de praktiska programmen anser sig exempelvis ha mest inflytande över sina yrkesämnen, medan eleverna på de studieförberedande programmen har mer inflytande över ämnena samhällskunskap och svenska.

Resultatet från vår undersökning stämmer väl överens med vad som kommit fram i tidigare studier kring elevinflytande. Skolkommittén skriver i sitt delbetänkande *Inflytande på riktigt* (SOU 1996:22 s. 40) att elever på yrkesinriktade gymnasieprogram har en betydligt mer positiv syn på möjligheterna att påverka undervisningen och arbetsmiljön. En tänkbar förklaring till de praktiska elevernas positiva inställning till inflytande kan vara att de läser i mindre grupper och att det praktiska arbetet innebär större frihet att själv bestämma över tillvägagångssätt under lektionerna. Det är inte heller ovanligt att man på ett praktiskt program har egna lokaler där man i större utsträckning kan påverka sin arbetsmiljö.

Wiklund nämner även Svingby och Härdigs teorier som en förklaring till varför eleverna på de praktiska programmen i högre utsträckning anser sig ha större möjlighet till

inflytande jämfört med elever på studieförberedande program (1998:91). Svingby menar att elever på yrkesförberedande program ofta betraktar sina yrkeslärare som blivande kollegor. Detta i kombination med att man har färre lärare och tätare samarbete med dessa ger eleverna större möjligheter att komma med förslag till påverkan (ibid.).

Härdig nämner yrkeslärarna som en grupp som skiljer sig från övriga lärarkategorier (Wiklund, 1998:92). Härdig hävdar att yrkeslärarna inte bara lär ut det teoretiska och praktiska kunnandet utan även en yrkeskod som är en förutsättning för att klara av tillvaron på en framtida arbetsplats. Denna yrkeskod bygger på traditioner tillbaka till mästare- och lärlingstiden, där läraren var mästaren som eleverna försökte efterlikna i sitt yrkesutövande. Detta saknas hos de studieförberedande programmen där man i stället har flera olika lärare som man sällan knyter lika starka band till, vilket kan vara en förklaring till varför dessa elever i vår studie upplever sig ha mindre inflytande.

I vår undersökning är eleverna på de studieförberedande programmen mindre positiva till sina möjligheter att påverka sin utbildning. Även här ser vi dock att det ämne som de anser sig ha mest inflytande över, samhällskunskap, är det ämne som är signifikativt för just samhällsprogrammet.

En annan skillnad mellan inriktningarna är att det i första hand är eleverna på de studieförberedande programmen som engagerar sig i elevråd eller andra organ för påverkan. Det finns alltså en skillnad i vilken form av inflytande som eleverna har beroende på vilket gymnasieprogram som de studerar på. Elever på de praktiska programmen upplever sig ha ett stort inflytande över arbetssätt under lektionerna samt planeringen av kurserna. Detta kan enligt NU 03: s klassificering betraktas som att eleverna på de praktiska programmen har stort inflytande över det informella eller vardagliga inflytandet. Elever på studieförberedande program verkar ha mindre inflytande över den dagliga undervisningen, däremot kan frågan om elevrådsengagemang indikera att dessa elever har ett större förtroende för de mer formella beslutsvägarna eftersom här återfinns fler elever som någon gång varit engagerade i exempelvis elevrådet.

6.2 Elevers respektive rektorers syn på elevernas möjlighet till inflytande

Under den här rubriken behandlas frågeställningen om det finns någon skillnad i elevernas respektive rektorernas syn på möjligheten till elevinflytande.

Sett till de generella möjligheterna till inflytande visar både eleverna och rektorerna en förhållandevis positiv syn på elevinflytande. För båda grupperna håller sig en majoritet av svaren på den mittersta delen av skalan vilket borde tyda på att det finns en uppfattning om att eleverna faktiskt har en hel del inflytande över skolan och att de flesta är relativt nöjda med det inflytande som de faktiskt har.

Sett till frågan om det finns något område som eleverna skulle vilja ha mer inflytande över visar undersökningen att en majoritet av eleverna inte kan uppge något sådant område. Resultatet stämmer överens med samma fråga i rektorsenkäten där flera av rektorerna har svarat att de inte kan se något område där eleverna bör ha mer inflytande.

Vår studie visar även att rektorerna har en ganska god medvetenhet om hur eleverna uppfattar möjligheten till inflytande. Både eleverna och rektorerna anger arbetsätt under lektionerna och bedömning av kurser som två områden där eleverna har goda möjligheter till inflytande. Samtidigt anger såväl eleverna som rektorerna att schemaläggning och schemabrytande aktiviteter är de två områden där elevernas inflytande är mindre förekommande, här ser vi dock att eleverna på de studieförberedande programmen är mer negativa till inflytandet över schemaläggning. Att eleverna på de praktiska programmen är mer positiva tror vi kan bero på att dessa elever har en annan typ av schema med heldagar med yrkesämnen. Det gör det förmodligen lättare att genomföra schemaändringar utifrån elevernas önskemål. När det gäller schemaläggning kan vi också ha förståelse för att det är svårt att låta 1 500 elever vara delaktiga vid beslutet. Däremot ställer vi oss frågande till varför eleverna inte känner sig delaktiga i schemabrytande aktiviteter. Att låta elevrådet eller idrottsrådet vara med och planera exempelvis friluftsdagar borde kunna öka elevernas känsla av delaktighet.

En punkt där rektorerna däremot inte har särskilt god kännedom om elevernas kunskaper är vid frågan huruvida eleverna känner till vart de ska vända sig när de vill påverka något i sin skolvardag. Här uppdragas det att rektorerna har en något mer positiv bild av elevernas kunskaper. Samtliga rektorer som ingår i undersökningen har svarat ja på frågan om de tror att eleverna vet vart de ska vända sig. Svaren från eleverna ser dock något annorlunda ut. 44 procent av eleverna (48 stycken) anger att de inte vet vem de ska kontakta när det vill påverka något. Här har rektorerna med andra ord en uppfattning om eleverna som inte verkar stämma överens med verkligheten.

Eftersom enkäten inte frågar rektorerna vart eleverna ska vända sig när de vill påverka vet vi inte vilka instanser som de anser vara de rätta för att förändra. Bland eleverna ser vi i alla fall att de flesta väljer att gå direkt till rektor eller programansvarig. Endast 15 procent av eleverna uppger att de vänder sig till formella organ som elevråd eller klassråd. Elevrådets försvagade roll är även något som har uppmärksammats av tidigare forskning. Både NU 03 (Skolverket, 2004) och Danell (1999) har noterat ett minskat intresse för engagemang i elevråd samt att elevrådets uppgifter har förändrats till att mer handla om sociala trivselaktiviteter. I vår undersökning kan vi inte säga något om vad elevråden på de båda skolorna tar upp och hur de fungerar, däremot kan vi utifrån frågan om vart eleverna ska vända sig konstatera att båda skolorna verkar ha ett svagt elevråd när det gäller påverkan. Istället väljer eleverna andra vägar för påverkan.

Som vi nämnde i teoriavsnittet hävdar skolkommittén att skolan har gått från en kollektiv demokratiprocess till en mer individriktad demokratisyn, där varje elev ser till sina egna intressen och försöker påverka därefter (SOU 1996:22). Wiklund konstaterar vidare att kommunikationen mellan elevråd och övriga elever på skolan ofta inte fungerar på ett bra sätt och även detta kan fungera som förklaringsmodell för vårt resultat. Elevrådsrepresentanterna har i de flesta fallen bra förhållanden till skolledningen medan kontakten med de elever som elevrådet verkligen företräder är betydligt sämre. Elevråden arbetar tämligen isolerat i sin grupp och deras arbete leder sällan till varaktiga förändringar (Wiklund, 1998:96). Detta kan vara en förklaring till varför elevråd och klassråd har minskat i betydelse när det handlar om att påverka i skolan. Istället för att vända sig till elevrådet verkar eleverna hellre ta saken i egna händer och vänder sig direkt till beslutsfattarna, i det här fallet rektorerna.

6.3 Skillnader i synen på elevinflytande jämfört med styrdokumentet

Vår sista frågeställning avsåg att undersöka hur den bild av elevinflytande som elever respektive rektorer har stämmer överens med det styrdokument som reglerar verksamheten på gymnasiet.

Som vi har visat i tidigare kapitel är läroplanens skrivningar om elevinflytande på gymnasiet vaga till formuleringarna. Det står ingenstans vad elevinflytande egentligen är eller i vilken omfattning det bör förekomma. De oklara instruktionerna ger alltså stort utrymme för de enskilda skolorna att själva tolka styrdokumentet och sin egen modell av elevinflytande.

Eftersom det står så lite i läroplanen om hur inflytandet egentligen ska se ut var det svårt att göra någon konkret jämförelse mellan de båda skolornas modeller för inflytande och den idealbild som är formulerad i styrdokumentet. Det vi såg var att de båda skolorna som ingår i studien har utformat separata modeller för hur elevinflytandet ska komma till uttryck. Den ena skolan, B-skolan, har en särskild nämnd som är ställd under kommunens utbildningsnämnd och där man tillämpar elevmajoritet. Den andra skolan, A-skolan, satsar istället mer på ett starkt elevråd.

Ingen av de båda skolorna visade på ett klart mer positivt resultat än den andra, sett till hur mycket inflytande eleverna ansåg sig ha. Det som är intressant är att svaren från rektorerna stämde relativt väl överens vid en jämförelse mellan de båda skolorna. Det visade sig alltså att rektorerna på A-skolan hade en ganska samstämmig bild jämfört med rektorerna på B-skolan. Om nu styrdokumentet är så vaga i sina formuleringar kring elevinflytande är det intressant att ställa sig frågan vad rektorernas enighet kommer sig av. Finns det en gemensam "rektorssyn" som utvecklas någon annanstans än i styrdokumentet? Detta är en fråga som vore intressant att fördjupa sig i ytterligare i en vidare studie.

6.4 Undersökningens konsekvenser för skolan

Vår studie ger en beskrivning av hur gymnasieelever ser på sina möjligheter till inflytande. Detta har sedan jämförts med hur rektorerna uppfattar elevernas inställning. Studien ger ett resultat som i första hand kan användas av skolledare för att öka sina kunskaper och sin förståelse för elevernas syn på elevinflytande. Om skolpersonalen inte besitter denna kunskap är det svårt att arbeta vidare med frågor som rör elevernas situation i skolan.

Vårt resultat visar att de studieförberedande programmen kanske har något att lära av de praktiska inriktningarna när det gäller möjligheten att låta eleverna känna delaktighet i sin skolgång. Här kan vår studie fungera som en ingång till samtal mellan de olika gymnasieinriktningarna. När vi under uppsatsens gång har förklarat för lärare och skolledare vad uppsatsen handlar har vi blivit positivt bemötta. Flera har visat stort intresse för att ta del av de resultat som vi kommit fram till och detta stärker oss i vår tro om att elevinflytande är ett viktigt ämne att studera.

6.5 Vidare forskning

Under arbetets gång har vi fått en rad idéer som kan resultera i nya forskningsproblem att fördjupa sig inom.

Hur skiljer sig synen på elevinflytande mellan flera olika gymnasieprogram, förutom de som vi redan har undersökt? Detta är något som vi mycket väl skulle kunna studera vidare. Den studie som vi nu genomfört leder även fram till andra resultat som skulle kunna undersökas vidare. Det vore exempelvis mycket intressant att följa upp arbetet och se hur de ämnen som kanske fått lite mindre positivt resultat sett till inflytande skulle kunna utvecklas för att i större utsträckning tillgodose elevernas törst på inflytande. Vi ser även indikationer på att elevrådets roll har förändras. Tidigare har elevråden i stor utsträckning fungerat som en plantskola för politiskt engagemang. Det vore därför intressant att ställa sig frågan varför dessa organ har försvagats och vad det kan få för betydelse för ungdomars framtida delaktighet i samhället.

7 Referenser

Tryckta källor

Boqvist, E., Johansson, N. (2004). *Elevens guide till skoljuridiken. En handbok för elevråd*. Stockholm: Nordstedts.

Danell, M., Klerfelt, A., Runevad, K., Trodden, K. (1999). *Inflytandets villkor. En rapport om 41 skolors arbete med elevinflytande*. Stockholm: Liber distribution.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Wängnerud L. (2004). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik.

FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. (1989). Förenta Nationerna.

Forsberg, E. (2000). *Elevinflytandets många ansikten*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Johansson, B., Svedner P O. (2001). *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsförlaget.

Skollagen (1985:1100)

Skollagen i praktiken. Motiv och kommentarer. (2000). Stockholm: Svensk facklitteratur.

Skolverket. (2004). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Sammanfattande huvudrapport*. Skolverket.

Skolverket. (2006). *Skolverkets lägesbedömning 2006. Förskola, skola och vuxenutbildning*. Stockholm: Fritzes.

Socialdepartementet. (2002). *Sveriges tredje rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter. Om åtgärder och framsteg för att förverkliga konventionen om barnets rättigheter 2002*. Regeringskansliet, Socialdepartementet.

SOU 1996:22. (1996). *Inflytande på riktigt. Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar*. Stockholm: Nordstedts.

SOU 1997:121. (1997). *Skolfrågor. Om skola i en ny tid*. Stockholm: Nordstedts.

SOU 1999:93. (1999). *Det unga folkstyret*. Stockholm: Fakta info direkt.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)*. Stockholm.

Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)*. Stockholm.

Wiklund, G. (1998). *Gymnasieelevers upplevelser av och syn på elevinflytande. En studie vid gymnasieskolorna i Malmö*. Malmö: Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Lunds universitet.

Internet

www.ne.se, 2007-05-15 (Nationalencyklopedin)

Enkätundersökning kring elevinflytande rektorsenkät

Den här enkäten syftar till att undersöka om det finns några skillnader i hur elever respektive rektorer på gymnasiet upplever elevernas möjligheter till inflytande över skolan och dess verksamhet. Studien är ett examensarbete inom lärarutbildningen vid Göteborgs universitet och redovisas genom en 10-poängsuppsats som färdigställs under vårterminen 2007.

Deltagandet i enkätundersökningen är naturligtvis frivilligt. Den som väljer att delta kan dessutom när som helst under ifyllandet av enkäten välja att avbryta sin medverkan. För den som deltar är det viktigt att komma ihåg att samtliga svar, både från rektorer och från elever, behandlas konfidentiellt. Detta betyder att det enbart är vi som uppsatsförfattare och vår handledare som kommer att få veta vilka skolor det är som ingår i studien. I själva rapporten kommer samtliga skolor som ingår i studien att få fingerade namn för att omöjliggöra en identifikation.

Har du några frågor kring enkäten eller studien är du välkommen att ta kontakt med oss via e-post: examensarbete350@hotmail.com

Tack på förhand!
Carl Gurnell och Sofia Göransson

---

1. Kön

Kvinna   Man

2. Vilket/vilka gymnasieprogram är du rektor för?

---

3. Antal sammanlagda år som rektor?

---

4. Var du någon gång under din skoltid engagerad i elevråd eller intresseråd (exempelvis idrottsråd eller trivselråd)?

Ja   Nej

Var god vänd!

5. Är du eller har du någon gång varit engagerad i någon politisk förening eller annan samhällsorganisation eller förening som syftar till att förändra samhället?

Ja, ange vilken: _____

Nej

6. Har du under det senaste året gjort något av följande:

skrivit insändare till en tidning? Ja Nej

skrivit inlägg på något politiskt diskussionsforum på Internet? Ja Nej

deltagit i en demonstration eller liknande manifestation? Ja Nej

skrivit på någon namninsamling? Ja Nej

annan aktivitet som syftar till påverkan? Ange vilken: _____

7. Generellt sett, hur mycket inflytande anser du att eleverna på din skola har över sin utbildning?

Ange på en skala 1-10 där 1 är inget inflytande och 10 betyder mycket stort inflytande

inget inflytande mycket stort
1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Hur mycket inflytande upplever du att eleverna har över följande områden inom skolan?

8. Planeringen av kursinnehåll?

inget inflytande mycket stort
1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

9. Arbetssätten under lektionerna?

inget inflytande mycket stort
1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Var god vänd!

10. Bedömningen av kurserna (t.ex. redovisningar och prov)?

inget inflytande mycket stort
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

11. Schemaläggning?

inget inflytande mycket stort
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

12. Schemabrytande aktiviteter (t.ex. friluftsdagar m.m.)?

inget inflytande mycket stort
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

13. Arbetsmiljön på skolan?

inget inflytande mycket stort
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

**14. Finns det något område där du tror att *eleverna* skulle vilja ha mer inflytande?
(ange vilket)**

---

15. Finns det något område där *du* anser att eleverna bör ha mer inflytande än vad de har idag? (ange vilket)

---

16. I vilket skolämne tror du att eleverna har *mest* inflytande?

---

17. I vilket skolämne tror du att eleverna har *minst* inflytande?

Var god vänd!

18. Tror du att eleverna på din skola vet vart de ska vända sig om det är något i skolan som de vill förändra?

Ja

Nej

19. Kan du nämna något område där eleverna på din skola har lyckats påverka något? (ange vad)

---

20. Vem/vilka vände sig eleverna till?

---

21. Upplever du att det finns något hinder för ökat elevinflytande? (ange vilka)

---

22. Generellt sett, hur nöjda tror du att eleverna på din skola är med det inflytande som de har?

Ange på en skala 1-10 där 1 är mycket missnöjd och 10 betyder mycket nöjd

mycket missnöjd

mycket nöjd

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

23. Har du några ytterligare kommentarer kring frågan om elevinflytande?

Tack för din medverkan!

Enkätundersökning kring elevinflytande elevenkät

---

1. Kön

Kvinna Man

2. Vilket gymnasieprogram går du på? _____

Vilken inriktning? _____

Årskurs? _____

3. Har du någon gång under din skoltid varit engagerad i elevråd eller intresseråd (exempelvis idrottsråd eller trivselråd)?

Ja Nej

4. Är du eller har du någon gång varit engagerad i någon politisk förening eller annan samhällsorganisation eller förening som syftar till att förändra samhället?

Ja, ange vilken: _____

Nej

5. Har du under det senaste året gjort något av följande:

skrivit insändare till en tidning? Ja Nej

skrivit inlägg på något politiskt diskussionsforum på Internet? Ja Nej

deltagit i en demonstration eller liknande manifestation? Ja Nej

skrivit på någon namninsamling? Ja Nej

annan aktivitet som syftar till påverkan? Ange vilken: _____

Var god vänd!

6. Generellt sett, hur mycket inflytande anser du att du har över din utbildning?

Ange på en skala 1-10 där 1 är inget inflytande och 10 betyder mycket stort inflytande

inget inflytande mycket stort

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Hur mycket inflytande upplever du att du har över följande områden inom skolan?

Ange på en skala 1-10 där 1 är inget inflytande och 10 betyder mycket stort inflytande

7. Planeringen av kursinnehåll?

inget inflytande mycket stort

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

8. Arbetssätten under lektionerna?

inget inflytande mycket stort

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

9. Bedömningen av kurserna (t.ex. redovisningar och prov)?

inget inflytande mycket stort

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

10. Schemaläggning?

inget inflytande mycket stort

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

11. Schemabrytande aktiviteter (t.ex. friluftsdagar m.m.)?

inget inflytande mycket stort

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Var god vänd!

12. Arbetsmiljön på skolan?

inget inflytande

mycket stort

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

13. Finns det något område i skolan där du känner att du skulle vilja ha mer inflytande än vad du har nu?

---

14. I vilket skolämne upplever du att du har *mest* inflytande?

---

15. I vilket skolämne upplever du att du har *minst* inflytande?

---

16. Vet du vart du ska vända dig om det är någon på skolan som du vill förändra?

Ja, till _____   Nej

17. Har du ensam eller tillsammans med andra någon gång försökt påverka något på din skola?

Ja   Nej

18. Om ja, vad försökte du/ni påverka?

Vem/vilka vände du/ni er till?

Anser du att du/ni fick gehör för era åsikter?

Ja, absolut   ja, till viss del   Nej   *Var god vänd!*

**19. Generellt sett, hur nöjd är du med din möjlighet till inflytande på skolan?
Ange på en skala 1-10 där 1 är mycket missnöjd och 10 betyder mycket nöjd**

mycket missnöjd

mycket nöjd

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

20. Har du några ytterligare kommentarer kring frågan om elevinflytande?

Tack för din medverkan!

Sofia Göransson och Carl Gurnell
e-post: examensarbete350@hotmail.com